

Een klacht van de vrede

door de leerlingen 6 ASO (2017-2018)

- een filmische evocatie van
Erasmus' *De klacht van de Vrede*
in een bewerking door Paul Gordyn

detail basreliëf André Taeckens (gevel MSKA Campus Tant)

Met steun van

Programmaboek door de leerlingen 5 en 6 ASO

Campus Tant (ASO/TSO van MSKA)

meer dan onderwijs

De vlucht naar Egypte, Cornelis Massijs (1508-1556), Erasmushuis Anderlecht - Maria vlucht met Jezus voor de "moord op de onschuldige kinderen"; achteraan uiterst rechts vlucht een vrouw voor een soldaat.

Brits premier Tony Blair neemt een selfie, kennardphillipps, 2007 (oorlog tegen Iran)

Woord vooraf

In de seminariële lessen (Vrije Ruimte, dat is het deel van het lesprogramma dat de school vrij mag invullen) volgden de leerlingen van 5 en 6 ASO het vak *Project Open Leerruimte (P.O.L.)*, met als voornaamste doel:

- het aanleren van cognitieve, creatieve en sociale vaardigheden (*leerruimte*)
- via originele onderzoekopdrachten, i.v.m. sociale, culturele, historische, wetenschappelijke thema's (*project*)
- waarbij gestreefd wordt naar verbanden en samenwerking met de wereld buiten de school (*open*).

Het hoofdthema van het schooljaar 2017-2018 was "Naar de eeuwige vrede".

De leerlingen werkten mee aan het artistieke project "love, not war", een tentoonstelling van plastische werkjes door leerlingen en personeel van de Campus Tant in de Galerie Blomme.

De leerlingen benaderden het thema ook filosofisch. Enerzijds lazen ze elk een ander boek rond dit vraagstuk, anderzijds reflecteerden ze over "Naar de eeuwige vrede – de weg van bescheidenheid", een tekst geschreven door hun leerkracht.

De leerlingen 5 ASO maakten poëtische beschouwingen over vrede voor het project "The Last Poem" op de Oude Stedelijke Begraafplaats van Roeselare (een samenwerking met VABI).

De leerlingen 6 ASO maakten een filmische evocatie van Erasmus' tekst *De klacht van de vrede*.

Met het project "Naar de eeuwige vrede" won het MSKA de eerste prijs van de wedstrijd "WO I in de klas", georganiseerd door de Provincie West-Vlaanderen.

De Doomsday Clock

tikt voor de hele wereld.

De *Doomsday Clock* is een symbolische klok die sinds 1947 wordt bijgehouden door het *Bulletin of the Atomic Scientists* en aangeeft hoe dicht de mensheid zich bij een door de mens zelf veroorzaakte wereldwijde ramp bevindt. Om de 6 maand wordt de klok bijgesteld (daarom had de Cubacrisis van oktober 1962 geen invloed op de stand van de klok).

Het grootst was de dreiging in 1953, toen de USA en USSR elk een waterstofbom testten: 2 vóór 12.

Begin 2018 werd de klok opnieuw verzet naar 2 vóór 12, wegens 'het falen van president Donald Trump en andere staatshoofden om de dreiging van een kernoorlog en klimaatverandering in te tomen'. Mei 2018: Trump wil praten met Noord-Korea, maar trekt zich terug uit het nucleair akkoord met Iran; de opwarming geeft ons al zomertemperaturen. Waar zal de wijzer staan op 1 juli?

De klok tikt ook voor ons. Het is hoog tijd veel meer na te denken: politici worden mee door ons verkozen en de klimaatverandering wordt beïnvloed door onze levensstijl...

Deze brochure bevat bijdragen van volgende leerlingen (5 en 6 ASO, schooljaar 2017-2018):

Anne-Leen Declercq	Robbe Carette	Laura Doucerin
Aytekin Gökce	Amber Claeys	Michiel Debrabandere
Cristi Bala Ioan	Axelle Deschodt	Saima Arabi
Enya Strobbe	Camilla Davouzova	Salman Arabi
Nicoleta Sava	Djamel Engelrelst	Segi Daka
Ramin Fazli	Eva Werbrouck	Tim Bruvnooghe

Deze brochure werd samengesteld door Paul Gordyn (leerkracht *Project Open Leerruimte*).

Inhoud

INLEIDING.....	5
ONZE WOORDVOERDERS VAN DE VREDE.....	6
GODIN PAX - SYMBOOL VREDE EN VOORSPOED.....	7
<i>Oorlogskunst uit de klassieke oudheid.....</i>	8
ERASMUS - CHRISTEN, HUMANIST EN PACIFIST.....	9
<i>Prenten van Erasmus' tijdgenoot Albrecht Dürer.....</i>	10
JEAN JAURÈS - SOCIALIST EN PACIFIST.....	11
<i>Prenten van Jaurès' tijdgenoot Frans Masereel.....</i>	12
SOPHIE SCHOLL – VERZET VAN DE WITTE ROOS.....	13
<i>Kunst uit en over de nazikampen.....</i>	14
ALBERT EINSTEIN - "VADER VAN DE ATOOMBOM", VOORSTANDER VAN EEN WERELDREGERING.....	15
<i>Kunst na Hiroshima.....</i>	16
BERTRAND RUSSELL - GEËNGAGEERD FILOSOOF.....	17
<i>Bertrand Russell, springlevend internetfilosoof.....</i>	18
YOKO ONO – MEER DAN DE VROUW VAN LENNON.....	19
<i>Beeldende kunst van Yoko Ono.....</i>	20
ONZE VERTOLKERS.....	21
ROBBE CARETTE - ERASMUS.....	21
RAMIN FAZLI - JAURÈS.....	22
ENYA STROBBE - SCHOLL.....	23
CRISTI IOAN BALA – EINSTEIN.....	24
AYTEKIN GÖKCE - RUSSELL.....	25
ANNE-LEEN DECLERCQ - YOKO ONO.....	26
NICOLETA SAVA – PAX.....	27
<i>Hedendaagse kunst over oorlog.....</i>	28
ARTISTIEKE BEGELEIDING: MIEKE FELIX.....	29
<i>Mieke Felix regisseert "Een klacht van de vrede".....</i>	30
ERASMUS EN DE KLACHT VAN DE VREDE.....	31
ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN ERASMUS' <i>DE KLACHT VAN DE VREDE</i>	31
ERASMUS' VRIEND THOMAS MORE OVER OORLOG.....	33
<i>Vier portretten van Erasmus.....</i>	34
HET ERASMUSHUIS TE ANDERLECHT.....	34
EEN FILOSOFISCHE TUIN, HET IDEALE DECOR VOOR <i>EEN KLACHT VAN DE VREDE</i>	36
DE KLACHT VAN DE VREDE: EEN HERWERKTE VERSIE.....	37
<i>Inleiding door verteller.....</i>	38
<i>Pax.....</i>	39
<i>Desiderius Erasmus.....</i>	41
<i>Jean Jaurès.....</i>	43
<i>Sophie Scholl.....</i>	44
<i>Albert Einstein.....</i>	46
<i>Bertrand Russell.....</i>	48
<i>John Lennon en Yoko Ono.....</i>	49
<i>Jonge vrouw (of jonge man of meerdere jongeren).....</i>	51
DE KLACHT VAN DE VREDE, STEEDS OPNIEUW VERWOORD EN VERBEELD.....	53
PROTESTLIEDEREN TEGEN DE OORLOG.....	53
DE FILMS VAN STANLEY KUBRICK.....	55
PRENTEN, FOTO'S, SCHILDERIEN OVER OORLOG.....	58

Inleiding

In december 1517 publiceert de grote humanist Desiderius Erasmus, de beroemdste geleerde van zijn tijd, een monoloog waarin hij de godin Vrede een klaagzang laat uitspreken. De tekst is nog steeds lezenswaardig, maar vraagt om een bewerking om zijn relevantie volledig te behouden. Een dergelijke bewerking wordt hier gepresenteerd.

We willen niet enkel de godin Vrede en dus enkel Erasmus aan het woord laten, met hun verwijzingen naar de klassieke oudheid en naar de situatie van het begin van de 16e eeuw. Er zijn zoveel anderen die later de zaak van de vrede even vurig bepleit hebben, in andere situaties. Een keuze uit de vele pacifisten dringt zich op. Eén voorbeeld: begin 1900 zijn er Bertha von Suttner, Rosa Luxemburg, de Belgische Nobelprijswinnaars voor de Vrede Henri La Fontaine en August Beernaert; wij kozen voor Jean Jaurès. Met andere personages uit latere tijden, komen ook andere ideeën.

In onze versie wordt Erasmus' (ingekorte) tekst in het begin letterlijk overgenomen, maar geleidelijk aan worden de ideeën geactualiseerd. Een voorbeeld: waar Erasmus het vooral heeft over het pacifistische christendom, verwijzen latere pacifisten naar de Rechten van de Mens of naar het socialisme.

Een volledige, scenische opvoering van de tekst is mogelijk, maar vraagt veel, niet alleen van de toeschouwers, maar zeker van vertolkers. We hebben gekozen voor een bescheidenere aanpak: we hebben de bewerking van Erasmus' tekst gebruikt als inspiratie om een korte film te maken.

De leerlingen probeerden zich – onder artistieke begeleiding van woordkunstenares Mieke Felix – in te leven in de verschillende personages. Nadien dachten ze na hoe ze de ideeën en de gevoelens van hun personage konden weergeven, door woorden, beelden en muziek. De uitgedachte scènes werden opgenomen op de school, met zeer beperkte technische middelen. Je zou onze filmische evocatie van Erasmus' tekst een poëtisch filmessay kunnen noemen, maar die omschrijving is allicht te hoog gegrepen. Het blijft een product met vele tekortkomingen van amateurs, die allen voor de eerste keer voordragen, acteren, filmen, monteren. Toch hopen we dat het meer dan een nietszeggend filmpje is geworden, enkel zinvol als leerexperiment met onze leerlingen.

Wie klaagt over het gebrek aan vrede, gelooft meestal ergens toch dat vrede mogelijk kan zijn, als aan bepaalde voorwaarden voldaan wordt. Nadenken over deze voorwaarden, in het bijzonder over wat wij zelf moeten veranderen aan onze denkwijzen en levensstijl, is een dringende taak voor iedereen – de Doomsday Clock tikt voor de hele wereld.

Als onze "klacht van de Vrede" enkelen daartoe aanzet, is ons opzet geslaagd: het klagen en het doemdenken gebruiken als aansporing tot een filosofische reflectie en maatschappelijke actie.

In deze brochure wordt achtergrondinfo gegeven, over de tekst van Erasmus, over onze historische personages, over wat de leerlingen over hun personage en over vrede denken, over kunstenaars die de oorlog verbeeld en verwoord hebben.

Hopelijk draagt ook deze verdere info bij tot de vermelde doelstelling: niet alleen de droom van de eeuwige vrede levendig houden, maar iedereen en dus ook onszelf aansporen om er werk van te maken.

Dankwoord

Wij danken heel oprecht Mieke Felix, die het project als externe kunstenares begeleidde.

Wij danken verder Ronny Watteeuw die een workshop "opnemen" en een workshop "monteren" gaf.

Onze woordvoerders van de Vrede

Standbeeld Pax, paleis Pavlovsk, Rusland

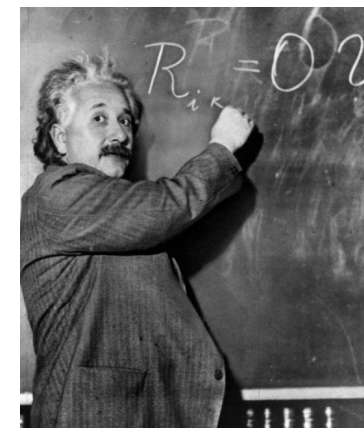
portret van Erasmus door Holbein, 1523

Jaurès houdt toespraak in Stuttgart, 1907

Sophie Scholl als nazi-gevangene

Albert Einstein

Bertrand Russell

John Lennon en Yoko Ono houden bed-in, Amsterdam, 1969

Godin Pax - symbool vrede en voorspoed

Pax is de benaming van een Romeinse godin. Haar naam betekent vrede en maakt haar de personificatie van de vrede.

Net als alle andere godheden heeft deze godin enkele opvallende kenmerken. Ze heeft onder andere de hoorn des overvloeds ter beschikking, in het Latijn de *cornucopia*, een legendarische hoorn die overvloed schenkt. Deze hoorn stamt af uit de Griekse mythologie. Anderzijds werd Pax afgebeeld met een olijftak en een herautstaf in haar hand. De herautstaf, of *caduceus*, is een staf die een koerier altijd doorgang kon verlenen in het oude Griekenland. Vaak heeft Pax nog (een krans van) korenaren op haar hoofd of in haar andere hand vast. En tenslotte werd ze ook vaak afgebeeld met het kind Plutos, de Griekse god van de rijkdom.

De godin Pax heeft ook een beter gekend equivalent in de Griekse mythologie, namelijk Eirene. Ze was een deel van de drie-eenheid *Horae*. Tot deze eenheid behoorden de 3 zussen Eunomia (goed bestuur), Dikē (recht) en Eirene (vrede), dochters van Zeus en Themis. Apart kwamen deze godinnen bijna nooit voor, ze hoorden bij elkaar. De *Horae* waren voor meerdere zaken belangrijk. Ze waren de godinnen van de seizoenen, van de natuurlijke tijdsindelingen en ook van de rechtsorde van tijd. Hun 'takenpakket' hield in dat ze moesten regeren over de sterrenbeelden waardoor het jaar werd berekend. Verder moesten ze als dagelijkse activiteit de vrede en rust bewaren op de Olympus, door de poort te bewaken. En ook bevorderden ze de vruchtbaarheid van de aarde. De *Horae* werden dus vaak vereerd door landbouwers, omdat ze door behulp van deze godinnen een goede oogst konden krijgen. De gewassen werden gepland samen met het op- en ondergaan van de sterren, om een nog betere oogst te verkrijgen.

De Romeinse godin Pax speelde geen grote rol in de Romeinse godsdienst. Ze kreeg vooral enig belang in het vroege keizerrijk, tijdens de regeerperiode van de eerste keizer Augustus (27 vóór – 14 na het jaar 0), waarnaar verwezen wordt met de term *Pax Romana*.

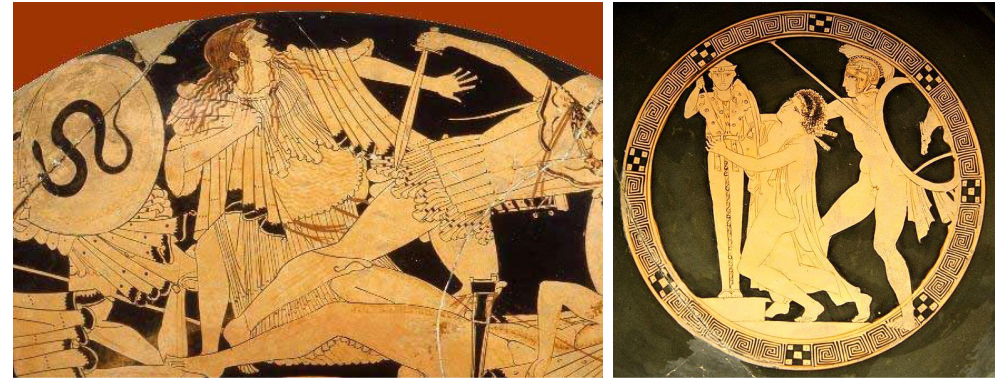
Augustus richtte in Rome het *Ara Pacis* op, het altaar van de vrede, dat staat op het Marsveld. Het werd voltooid in 9 vóór het jaar 0, nadat Augustus veilig terugkwam naar Rome. Hij moest namelijk een lange tijd in Gallië en Spanje verblijven voor een vredesmissie. Het volk en Augustus vereerden de godin Pax voor z'n veilige terugkeer bij dat altaar.

Verder was er een tempel ter ere van Pax op het *Forum Pacis*, gebouwd in opdracht van Vespasianus (keizer van 69 tot 79), die samen met zijn zoon Titus de Joodse Oorlog in Judea en Galilea had gewonnen en daardoor de vrede hersteld had. Maar rond 180, onder de regering van Commodus, is deze tempel afgebrand.

Pax door Ernst Wenck (Duits beeldhouwer, 1865-1929)

Oorlogskunst uit de klassieke oudheid

2 Griekse vazen: Cassandra kijkt toe hoe Griekse soldaten Troje binnenvallen – de Griekse held Ajax trekt Cassandra weg van het altaar van Athena (Cassandra had haar stadsgenoten uit Troje gewaarschuwd voor het onheil bij een oorlog tegen de Grieken, maar niemand luisterde naar haar)

detail van Romeinse sarcofaag met gevecht tussen de Grieken en de Amazonen, 2^e eeuw

2 hedendaagse opvoeringen van "De Trojaanse vrouwen" (geschreven in 415 vóór jaar 0), waarin Euripides het trieste lot van de overwonnen vrouwen ten tonele brengt

Erasmus - christen, humanist en pacifist

Desiderius Erasmus (omstreeks 1467 – 1536) was een Nederlandse priester, augustijner kanunnik, theoloog, filosoof, schrijver en humanist.

Als onwettige zoon van een priester kreeg hij een opleiding als kloosterling. Hij kreeg uiteindelijk toelating om het klooster te verlaten en werd de beroemdste geleerde van zijn tijd, die meerdere reizen maakte en met de belangrijkste humanisten van zijn tijd bevriend was, onder wie zijn vriend Thomas More.

Hij had kritiek op de Katholieke kerk en de pausen, maar trad niet toe tot het protestantisme. Belangrijk was zijn filologische benadering van de bijbel. Daartoe richtte hij, tegen de zin van de universitaire overheden, in Leuven het Drietalencollege op, waar naast Latijn ook Grieks en Hebreeuws werd bestudeerd.

In 1506 vertrok Erasmus voor drie jaar naar Italië. Op de terugweg (richting Engeland) schreef hij zijn werk dat nu het bekendst is, de *Lof der zotheid*. Door uit te gaan van een zot als spreker kon hij in deze declamatie de spot drijven met de misplaatste ernst waarmee alle mensen, ongeacht beroep, stand, of positie, hun eigen belangen najoegen, en de groteske kortzichtigheid waarmee zij klaar stonden met hun oordeel over elkaar.

In 1516 schreef hij onder meer de vorstenspiegel *Institutio (Opvoeding van een christelijke vorst)*, voor de jonge koning van Spanje, de latere keizer Karel V. Daarin stelt hij dat de mens vrij is en dat een christen daarom niet tiranniek mag heersen over christenen en hen niet als slaven mag behandelen.

In 1530 schreef hij *De civilitate morum puerilium*, een boekje over goede manieren, waarin hij bv. stelt dat wie zich ontlast in de kerk, zich achter een pilaar moet terugtrekken.

Naast vrijheid was de vrede het voornaamste thema van Erasmus.

In 1500 schreef hij zijn eerste boek, *Adagia*, een verzameling beschouwingen over spreekwoorden. Een uitvoerig hoofdstuk gaat over het spreekwoord “Dulce bellum inexpertis”, letterlijk vertaald “zoet is de oorlog voor wie onervaren is (of: voor wie de oorlog niet kent)”: “Iedereen die weet wat oorlog is, heeft er een afschuw van. Er is niets slechter en niets dat meer vermeden zou moeten worden. Oorlog is onmenselijk en onchristelijk.” Hiermee spreekt Erasmus niet in de lijn van de toenmalige christelijke traditie. Die was toen helemaal niet zo pacifistisch als we misschien wel denken.

In 1517 schreef Erasmus *Querela pacis (De klacht van de vrede)*. Hij richt zich daarin onder meer tegen het nationalisme. Soms zijn de bezwaren die Erasmus tegen de oorlog aanvoert, meer van persoonlijke en praktische aard. Ten eerste beschouwt hij oorlog als het bedrijf van ongeletterde lieden waarboven een intellectueel zoals hijzelf zich verheven voelt. Ten tweede spelen persoonlijke ongemakken, zoals hij die zelf in tijden van oorlog ondervindt, een rol.

Erasmus’ verontwaardiging geldt vooral het tegen elkaar strijden van christenen. Zijn pacifisme is niet absoluut: een land mag zich tegen een buitenlandse agressor (christelijk of niet) verdedigen. Hetzelfde geldt tegenover binnenlandse opstandelingen. Daarom meent Erasmus dat oorlog tegen de Turken (die immers Europa binnendrongen) geoorloofd is, net als militaire actie tegen revolutionaire wederdopers. De Turken (moslims) mochten echter niet met geweld tot bekering worden gedwongen. Turken mochten dus alleen worden gedood voor zover zij agressors waren, niet omdat zij moslims waren. In zijn *Enchiridion* (een handboek voor christenen) schrijft hij dat een arts de ziekte moet bestrijden, niet de zieke, en hij vervolgt: “Men moet de Turk doden, niet de mens.” Erasmus bedoelt dat de concrete Turk — de Turk als persoon — niet mag worden gedood, maar wel zijn ‘Turksheid’, dat wil zeggen: zijn ongeloof. Natuurlijk blijft ook dan ‘Turks’ voor Erasmus een negatief begrip, maar, anders dan wel wordt gedacht, roept hij zeker niet op tot geweld.

Prenten van Erasmus’ tijdgenoot Albrecht Dürer

Het grote kanon, gravure van Hieronymus Hopfer, naar schets van Albrecht Dürer, uit 1518

Ruiters (Apocalyps)

Marteling van de heilige Sebastiaan

Jean Jaurès - socialist en pacifist

Jean Jaurès (3 september 1859 - 31 juli 1914) is een van de belangrijkste historische figuren van Frans Links.

Hij werd geboren in een middenklasgezin. Hij behaalde goede cijfers op school en ging zo naar de *École Normale Supérieure* in Parijs filosofie studeren. Hij werkte van 1881 tot 1885 als docent. In 1885 werd hij als onafhankelijk kandidaat gekozen in het Franse parlement, maar bij de verkiezingen van 1889 verloor hij zijn zetel.

Aanvankelijk een opportunistische republikein, evolueerde hij naar één van de eerste sociaal-democraten en werd in 1902 de leider van de Franse socialistische partij, die zich verzette tegen de revolutionaire socialistische partij van Jules Guesde in Frankrijk. De twee partijen fuseerden in 1905 tot de *Franse sectie van de arbeidersorganisatie* (SFIO).

Hij vocht tegen de suprematie van de Duitse sociaal-democratische partij in de *Tweede Internationale* en confronteerde haar, om haar van haar revolutionaire reputatie te beroven, op het Congres van Stuttgart in 1907 met zijn formule 'opstand in plaats van oorlog'.

In 1904 stichtte Jaurès het dagblad *L'Humanité*.

Jaurès was niet alleen socialist, maar ook pacifist.

Jaurès streefde naar de goedkeuring van een systeem dat "vrede door middel van arbitrage" zou waarborgen en beval een voorzichtig beleid van "beperking van conflicten" aan. Daarom verzette hij zich tegen koloniale expansie, zoals de Franse invasie van Marokko, omdat het een bron van internationale conflicten opleverde.

Als pacifist wilde hij WO I via diplomatie voorkomen. Franse en Duitse arbeiders moesten niet tegen elkaar gaan vechten, maar eensgezind strijden tegen de kapitalistische uitbuiters. Vijandig voor de Frans-Russische alliantie en wantrouwend tegenover de Frans-Britse alliantie omdat het alleen tegen Duitsland leek te zijn gericht, werd Jaurès de voorvechter van de Frans-Duitse toenadering. Aangezien Duitsland de traditionele vijand van Frankrijk was, leverde zijn positie hem de haat op van Franse nationalisten. Tot het laatste moment spoorde hij echter de Europese regeringen aan om een wereldoorlog af te wenden en vreedzaam het conflict te regelen dat volgde op de moord op Ferdinand in Sarajevo in juni 1914.

Jaurès werd vermoord in een Parijs café op 31 juli 1914, een dag voor de mobilisaties waarmee de oorlog begon. De dader was Raoul Villain, een jonge Franse nationalist die juist oorlog met Duitsland wilde. Villain zat vijf jaar in voorarrest en de ironie wil dat hij na de oorlog werd vrijgesproken omdat "hij de natie een grote dienst had bewezen". "Zonder zijn moordaanslag had Frankrijk nooit de oorlog kunnen winnen", stond in het vonnis.

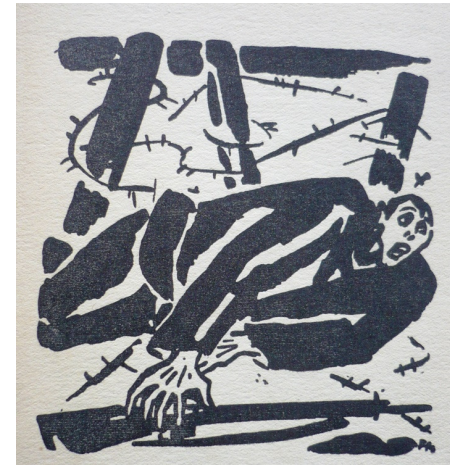

Jaurès houdt een redevoering tegen de verlenging van de militaire dienstplicht, Pré-Saint-Gervais, 25 mei 1913.

In Frankrijk heeft bijna elk dorp of stad een straat genoemd naar Jaurès.

Prenten van Jaurès' tijdgenoot Frans Masereel

Het front

Natuur en cultuur

Familiegeluk

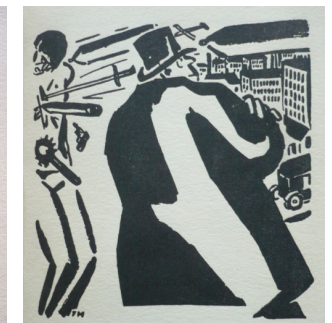
Zal de dans opnieuw beginnen?

Welsprekendheid

De pers
uit *Les morts parlent* en *Debout les morts* (1917)

De zaken

Sophie Scholl – verzet van de *Witte Roos*

Sophia Magdalena (Sophie) Scholl werd geboren op 9 mei 1921 in Forchtenberg en is gestorven op 22 februari 1943 in München-Stadelheim. Ze was een Duitse studente en verzetsstrijdster in de Tweede Wereldoorlog.

Sophie Scholl, haar broer Hans Scholl, haar zusters Inge en Elisabeth en haar broer Werner werden christelijk-humanistisch opgevoed (een integratie van religieuze gevoelens, rituelen of spiritualiteit met humanistische overtuigingen; de menselijke ervaringen, waarden, belangen en mogelijkheden staan hierbij centraal). In 1942 ging zij in München biologie en filosofie studeren. Door haar broer Hans, die aan dezelfde universiteit de studie medicijnen volgde, leerde zij studenten kennen die het nationaalsocialisme (of nazisme) afwezen. Zij ging deelnemen aan het verspreiden van pamfletten van de verzetsgroep *Die Weiße Rose* (Nederlands: De Witte Roos).

De *Weiße Rose* was een Duitse verzetsgroep tijdens de Tweede Wereldoorlog. De groep riep op tot gewelddoos verzet tegen het naziregime van Hitler. De groep werd geïnspireerd door zowel katholieke, orthodoxe en protestante vormen van het christendom als door idealen van vrijheid en pacifisme.

De groep bestond uit vijf studenten: Willi Graf, Christoph Probst, Alexander Schmorell, Hans Scholl en Sophie Scholl en enkele professoren, onder wie Kurt Huber en Carl Muth van de Universiteit van München. Tussen juni 1942 en februari 1943 drukten en verspreidden ze zes anti-oorlogspamfletten in grote Duitse en Oostenrijkse steden, van Hamburg en Berlijn tot Innsbruck en Wenen.

De eerste vier pamfletten werden verspreid tussen juni en juli 1942. Lezers werden opgeroepen de pamfletten te kopiëren en verder te verspreiden. In januari 1943 werd het vijfde pamflet van de *Weiße Rose* verspreid, met als thema dat Hitler de oorlog nu niet meer kon winnen, alleen verlengen.

Op 18 februari 1943, kort na de nederlaag van de Duitse troepen in Stalingrad, verspreidden Hans en Sophie Scholl het zesde en laatste pamflet van de *Weiße Rose* in het gebouw van de Universiteit van München. Sophie Scholl gooide honderden exemplaren van boven in de hal naar beneden. Broer en zus werden betrapt door de conciërge die lid was van de NSDAP, gearresteerd en overgebracht naar het hoofdkwartier van de Gestapo. Christoph Probst werd de dag erop gearresteerd, de rest van de groepsleden iets later.

Op 22 februari 1943 werd Sophie Scholl door nazi-rechter Roland Freisler tot de doodstraf veroordeeld, en nog dezelfde dag door middel van de guillotine (is een instrument waarmee door middel van een valbijl mensen op bijzonder snelle en pijnloze manier werden onthoofd) geëxecuteerd.

Een pamflet dat Londen had bereikt, werd daar in de herfst van 1943 in een grote oplage gedrukt en door Britse vliegtuigen over Duitsland afgeworpen.

Het levensverhaal van Sophie Scholl is meermalen verfilmd.

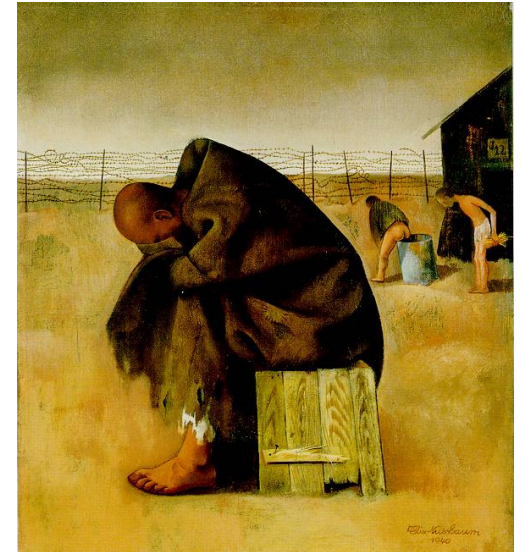

Sophie Scholl – The Final Days,
Duitse film uit 2005,
regie door Marc Rothmund

Kunst uit en over de nazikampen

Solidariteit, Richard Grune (1902-1983)

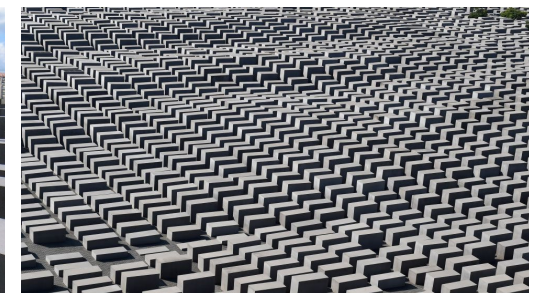
Felix Nussbaum, 1940

Gaskamer, Luc Tuymans, 1986

Hij, Maurizio Cattelan, 2001

Holocaustmonument Berlijn (2711 betonblokken), Peter Eisenman, 2005

Albert Einstein - “vader van de atoombom”, voorstander van een wereldregering

Albert Einstein (Ulm, 1879 – Princeton, 1955) was een Duits-Zwitsers-Amerikaanse theoretisch natuurkundige van joodse afkomst. Zijn eerste grote werk betrof het verschijnsel van het foto-elektrisch effect. Wereldberoemd werd hij met zijn bijzondere relativiteitstheorie uit 1905 en de algemene relativiteitstheorie uit 1915. De gekende formule “ $E=mc^2$ ” drukt uit dat materie kan omgezet worden in energie (bv. uraniumatomen kunnen omgezet worden in de vernietigingskracht van een atoombom).

Hij wordt algemeen gezien als een van de belangrijkste natuurkundigen uit de geschiedenis, naast Isaac Newton en James Clerk Maxwell. Zelf noemde hij altijd Newton als een veel belangrijker natuurkundige dan hijzelf, omdat Newton anders dan Einstein behalve theoretische ook grote experimentele ontdekkingen deed. In het dagelijks leven is de naam Einstein synoniem geworden met grote intelligentie.

Hij gebruikte zijn beroemdheid en zijn faam als superintelligent persoon om zijn ideeën over politiek en maatschappij kracht bij te zetten. Naast zijn socialistische overtuiging betrof het vooral zijn visie op het vredesvraagstuk.

Einstein is al heel zijn leven pacifist geweest. Hij wou al van begin niet naar het leger gaan. In november 1914 was hij een van de oprichters van de *Bund Neues Vaterland*, die streefde naar een onmiddellijke vrede met de geallieerden zonder annexaties van Franse, Belgische en Russische grensgebieden. Einstein kwam dan ook op een lijst te staan van pacifisten die door de Berlijnse politie in de gaten werden gehouden.

Tot in de jaren dertig van de 20e eeuw riep Einstein op tot dienstweigering om oorlogen onmogelijk te maken. Einstein was in zijn hart een pacifist, maar was wel zo realistisch dat hij beseftte dat agressieve regimes zich door vreedzaam verzet niet laten intomen en dat soms toch militair ingrijpen nodig is. Na de opkomst van de nazi's in de jaren dertig beval hij dan ook militaire voorbereiding van beschaafde landen aan, om aan de steeds duidelijker wordende expansionistische dreiging van Hitler en zijn regime het hoofd te kunnen bieden. Daarom schreef hij op 2 augustus 1939 de bekende brief aan president Roosevelt over het gevaar van een Duitse kernbom, met de raad dat ook de USA een atoombom zou maken. Na de oorlog had hij daar enorm spijt van, omdat de atoombom zal zorgen voor vernietiging.

Einstein was voorstander van een wereldorganisatie met een eigen leger om oorlogen te voorkomen. Hij was voor de Tweede Wereldoorlog lid van een wetenschappelijke commissie van de Volkenbond, die hij echter vanwege haar machteloosheid afkeurde.

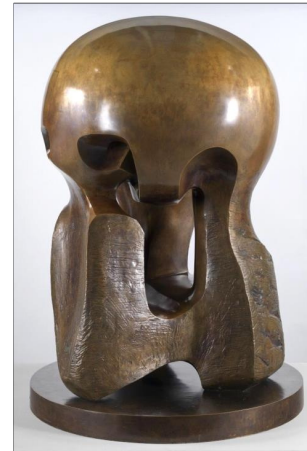
Ook na de Tweede Wereldoorlog bleef Einstein tegenstander van de wapenwedloop en voorstander van een wereldregering met zeggenschap over alle kernwapens. Toen de verhouding tussen de eerdere bondgenoten de VS en de USSR verkolde, schreef Einstein: “Ik weet niet hoe de Derde Wereldoorlog zal worden uitgevochten, maar ik weet nu al wat voor wapens ze in de Vierde zullen gebruiken: stenen!”.

Vlak voor zijn dood ondertekende hij nog het Russell-Einstein Manifest, dat oproept tot atoomontwapening.

3 oktober 1933, Royal Albert Hall in Londen: Einstein houdt zijn laatste toespraak in Europa, waarin hij waarschuwt voor de nazi's.

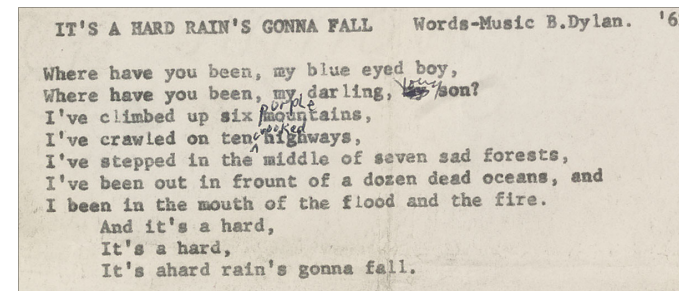
Kunst na Hiroshima

Henri Moore, *Nuclear energy*, 1965

Peter Kennard, *Haywain with Cruise Missiles*, 1981

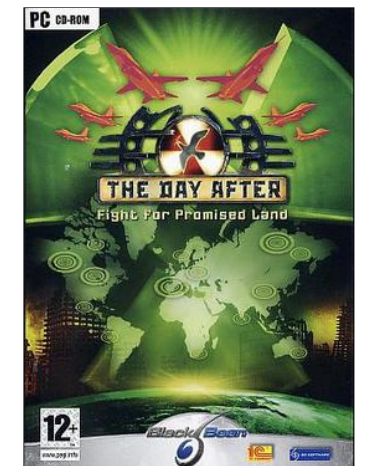
Bob Dylan schrijft *A Hard Rain's Gonna Fall*, 1962 / Barry McGuire zingt *Eve of destruction*, 1964

Jozef Van Hoek, toneelstuk over atoomspion Fuchs, 1957

John Hillcoat, film over na-apocalyptische moraal, 2009

G5 Software, game over Cubacrisis, 2005

Bertrand Russell - geëngageerd filosoof

Bertrand Arthur William Russell (Wales, 1872 – Wales 1970) was een Britse filosoof, historicus, logicus, wiskundige, voorvechter voor sociale vernieuwing, humanist, pacifist en een prominent atheïstisch rationalist. Hij moet een van de meest gevierde openbare intellectuelen aller tijden zijn.

In het begin van de 20e eeuw won hij internationale faam vanwege zijn bijdragen aan de wiskundige logica en de verdediging van een 'wetenschappelijke methode in de filosofie', wat hem tot een van de grondleggers maakt van de zogenaamde analytische filosofie. Na WO I filosofeerde hij ook over mens, samenleving en politiek.

Als schrijver heeft hij de filosofie gepopulariseerd en commentaren geschreven over vele onderwerpen. In 1950 ontving hij daarvoor de Nobelprijs voor Literatuur.

Hij vervolgde een familietraditie van politiek activisme (zijn grootvader was tweemaal eerste minister), was langdurig verbonden aan de Labourpartij, was een prominent anti-oorlogsactivist en propageerde de vrije handel met anti-imperialistische naties.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog meende Russell dat Groot-Brittannië zich niet mocht verzetten tegen een Duitse invasie: de materiële schade van een oorlog en nog meer het verlies aan mensenlevens zou een te hoge prijs zijn voor het bewaren van de onafhankelijkheid. Russells activisme tegen de Britse deelname aan de oorlog leidde tot boetes, verlies van vrijheid van reizen binnen Groot-Brittannië en de niet-verlenging van zijn fellowship aan het Trinity College in Cambridge. Uiteindelijk werd hij in 1918 veroordeeld tot een half jaar gevangenis op de zwakke grond dat hij had zich bemoeid met de Britse buitenlandse politiek - hij had betoogd dat Britse arbeiders op hun hoede moesten zijn voor het Amerikaanse leger, want dat had ervaring met het breken van stakingen.

In de jaren voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog steunde Russell het beleid van verzoening, maar in 1940 erkende hij dat Hitler verslagen moest worden om de democratie te behouden. Hij noemde zijn standpunt ten aanzien van oorlogvoering "relatief politiek pacifisme" - hij stelde dat oorlog altijd een groot kwaad is, maar in sommige bijzonder extreme omstandigheden (zoals toen Adolf Hitler dreigde Europa over te nemen) zou oorlog het minste kwaad zijn. Russell was consequent tegenstander van het voortbestaan van nucleaire wapens sinds hun eerste gebruik. In 1955 bracht hij het Russell-Einstein Manifest uit, mede ondertekend door Albert Einstein en negen andere vooraanstaande wetenschappers en intellectuelen. In september 1961 werd hij een week gevangen gezet omdat hij weigerde een enorme ban-de-bom demonstratie af te blazen. Hij zat zijn straf uit in het ziekenhuis van de gevangenis van Brixton.

Russell zette zijn werk voor vrede, mensenrechten en sociale rechtvaardigheid verder, o.a. met zijn verzet tegen het Amerikaanse beleid in Vietnam. In 1966 richtte hij, samen met de Franse filosoof Sartre, een naar hem genoemd tribunaal op dat het Amerikaanse beleid veroordeelde als oorlogsmisdaden.

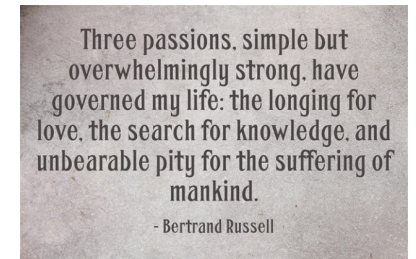
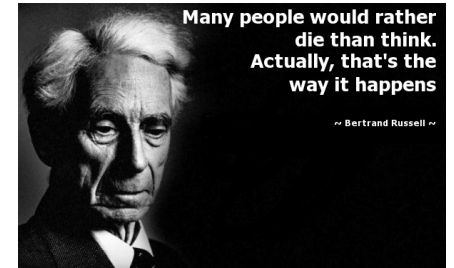
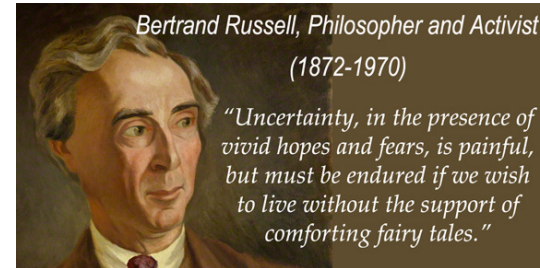
Als middel om de vrede te bewaren pleitte Russell voor een wereldregering. Hij was dan ook een tegenstander van nationalisme.

Hij was ook democratisch socialist: de staat moet eigenaar zijn van de voornaamste economische middelen, maar moet wel democratisch zijn. Zijn voornaamste argument voor dit socialisme was juist dat het oorlog voorkomt.

Het Russelltribunaal is nog steeds actief- Israël in de beklagdenbank, 2010.

Bertrand Russell, springlevend internetfilosoof

Wereldvrede zal er slechts komen zoals het overheersen van de wet binnen de staat er gekomen is: door het vestigen van een wereldregering.

Schadelijker dan theologisch bijgeloof is het bijgeloof van nationalisme, van het hebben van een plicht tegenover de eigen staat en niet andere staten. Het is tegengesteld aan het principe van liefde dat we erkend hebben als kern van het goede leven.

Yoko Ono – meer dan de vrouw van Lennon

Yoko Ono, geboren 18 februari 1933 in Tokio, is vooral bekend door haar huwelijk met John Lennon (muzikant bij The Beatles), maar is zelf een grote kunstenaar.

Ono heeft het grootste deel van haar jeugd doorgebracht in Amerika en vóór haar huwelijk met John Lennon was ze al tweemaal getrouwd. Yoko Ono had zelf ook een bescheiden succes als artieste met haar eigen Plastic Ono Band. Maar ze was naast artieste ook een vredesactiviste.

Beroemd is de eerste “Bed-In” die Lennon en Ono van 25 tot 31 maart 1969 hielden in suite 702 van het Hiltonhotel in Amsterdam. Even daarvoor waren ze met elkaar getrouwd en ze dachten met deze actie de aandacht die hun huwelijk trok, te kunnen aanwenden voor de bevordering van de wereldvrede. In het Amsterdamse Hilton bracht het jonge paar inderdaad de gehele tijd door in bed, waarbij de internationale pers iedere dag werd uitgenodigd een bezoek te brengen. De kamer was versierd met afbeeldingen van het vredesteken en met teksten als *Hair Peace* en *Bed Peace* die opriepen tot vrede (zie foto op pagina 7).

Lennon en Ono waren van plan hun volgende Bed-In in de Verenigde Staten te houden, maar omdat Lennon daar veroordeeld was voor het in bezit hebben van cannabis, besloten zij naar Canada uit te wijken. In Montreal namen zij hun intrek in het Queen Elizabeth Hotel. Vanaf 26 mei 1969 verbleven zij daar zeven dagen in vier verschillende kamers. Hier namen zij het nummer *Give Peace a Chance* op.

Sinds kort krijgt Yoko Ono ook de erkenning voor het vredeslied *Imagine* dat ze samen met John Lennon heeft geschreven.

Yoko Ono was ook zeer actief in de beeldende kunst en deed pionierswerk op het gebied van performance en conceptuele kunst. Ze maakte deel uit van de Fluxus-kunsthbeweging, die de grenzen tussen beeldende kunst en muziek wilde opheffen. Ze was een activiste in hart en nieren die haar maatschappijkritiek op kunstzinnige wijze probeerde te uiten. Typerend voor haar werk uit haar eerste periode was een controversieel ‘interactief kunstwerk’, waarbij ze het publiek uitnodigde de kleding die ze droeg te verknippen, net zolang totdat ze naakt was. Zo maakte ze het mannelijk publiek bewust van hun mannelijke lustgevoelens. Het was Ono’s manier om te protesteren tegen materialisme dat steeds meer mensen in zijn greep kreeg.

Ono’s kunstenaarschap wordt hoog gewaardeerd. In 2009 ontving Ono de Gouden Leeuw van de Biënnale van Venetië voor haar hele carrière "omdat ze de taal van de kunst radicaal veranderde". Volgens de organisatoren van de Biënnale van Venetië is de weduwe van Beatle John Lennon "een van de meest invloedrijke kunstenaars van deze tijd".

In 2012 ontving ze in Oostenrijk de Oskar-Kokoschka-prijs waarbij de jury ook haar volhardend maatschappelijk engagement huldigde.

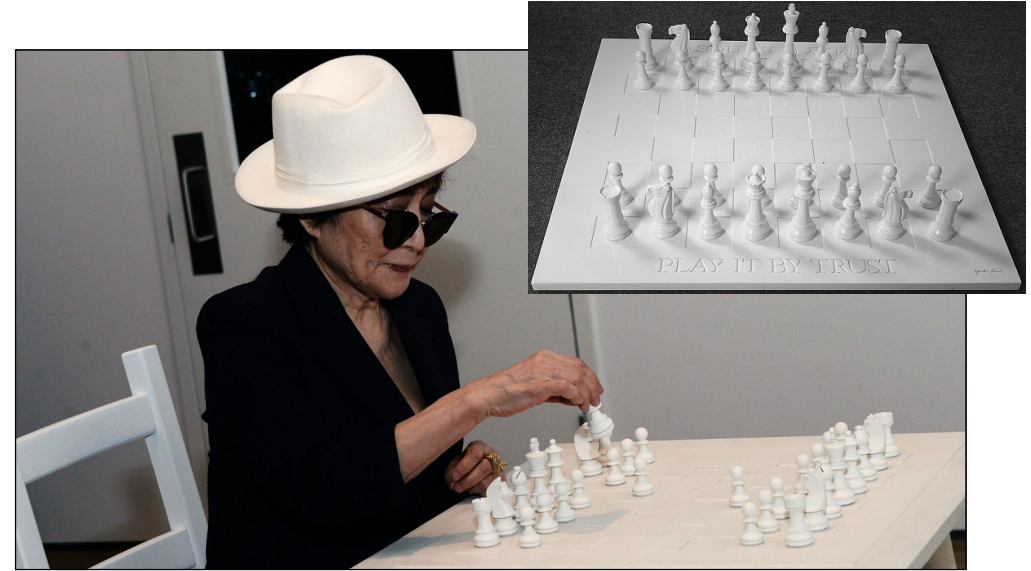
Op de verjaardag van Lennon in 2007, onthulde ze op een eiland in IJsland de *Imagine Peace Tower*. Dit openlucht kunstwerk vertegenwoordigt haar en Lennons toewijding aan wereldvrede en bestaat uit een toren van licht geprojecteerd vanuit een sokkel met de boodschap “Imagine peace” in 24 talen.

Yoko Ono in 2012

Beeldende kunst van Yoko Ono

Play it by trust

Pieces of Sky

We're All Water (vooraan “Jane Austen”)

Wish Tree

WISH PIECE
Make a wish.
Write it down on a piece of paper.
Fold it and tie it around a branch of a Wish Tree.
Ask your friends to do the same.
Keep wishing
until the branches are covered with wishes.

y.o. 1996

Onze vertolkers

Robbe Carette - Erasmus

Robbe over Erasmus en over vrede

Iedereen heeft wel al eens gehoord van Erasmus. Meestal verwijst men naar het uitwisselingsprogramma genaamd 'Erasmus'. Is het niet indrukwekkend dat we vijf eeuwen later nog steeds verwijzingen maken naar deze man?

Ook ik was één van de velen die Erasmus alleen maar kende van het uitwisselingsprogramma. Enerzijds is dat jammer, maar aan de andere kant is dat wel een goed gegeven. Na wat googelen blijkt het maar best dat Erasmus als persoon nog eens in de 'spotlights' komt te staan. Hij was namelijk degene die de bevolking, totaal in de ban van de kerk, aan het denken zette. En dat is precies hetgeen waarvoor ik hem zo dankbaar ben.

Hij haalde de ratio als het ware uit zijn winterslaap. En dat kan beschouwd worden als dapper of moedig. Je moet maar lef hebben om tegen je omgeving in te gaan. Als grondlegger van het humanisme heeft Erasmus voor heel wat – tot op vandaag voelbare – veranderingen in de maatschappij gezorgd. Het doorvoeren van zijn gedachtegoed heeft indirect ook een vorm van vrede in de maatschappij gecreëerd.

Het is spijtig dat we tot op vandaag moeten vaststellen dat er nog steeds oorlogen woeden in de wereld. Men zou zich kunnen voorstellen dat deze in de 21ste eeuw al lang de wereld uit zijn, maar dat is jammer genoeg het geval niet. Daarom hoop ik op heel wat veranderingen de komende decennia. Zo zouden religies verder moeten verdwijnen alsook de idee om alsmear te groeien. We moeten omgekeerd redeneren en juist daarom pleit ik voor inkrimping. Alleen op die manier kunnen we bereiken wat Erasmus een vijfhonderd jaar geleden wou bereiken: vrede.

Vrede is iets kostbaars en is moeilijk te vinden. Voor we het weten is ze terug weg. Ze is waarschijnlijk niet te vinden bij de mens, maar er is nog hoop...

We moeten de ratio haar werk laten doen!

Laat nu toch even die religies achterwege en besef hoe we deze aardbol langzaamaan aan het vernietigen zijn. We moeten streven naar inkrimping!

De vrede zal gevonden worden in het heetst van de strijd. Eenmaal gevonden, koester ze, want het geluk staat u te wachten.

Pourquoi ont-ils tué Jaurès? - uit "Jaurès" (Jacques Brel)

Ramin Fazli - Jaurès

Ramin over Jean Jaurès en over vrede

Volgens mij is Jaurès een heel moedige persoon. Hij was een socialist die aanhoudend verzet liet horen tegen gewapende conflicten tussen naties. Hij was iemand die durfde praten, maar ook zijn boodschap op een goede manier kon doorgeven.

Ik stel me hem voor als een vriendelijk persoon doordat hij graag mensen hielp.

De vraag of vrede realiseerbaar is en zo ja, hoe dan, is volgens mij niet de juiste vraag. De vraag die we moeten stellen is: wat is vrede?

Er zijn meerdere wegen die leiden naar vrede. Een van die wegen is: de interne vrede. De mens moet vrede vinden met zichzelf. Hij moet tevreden zijn met zijn leven en hoe hij het leidt. Als dit zo is en je bent gelukkig en je hebt een reden om elke dag op staan en je leven door te leven, dan is volgens mij vrede al bereikt.

Als we het dan over sociale of wereldvrede hebben, dan wordt het veel moeilijker en ingewikkelder. Maar het is niet onmogelijk. Volgens mij heeft het allemaal te maken met de interne vrede.

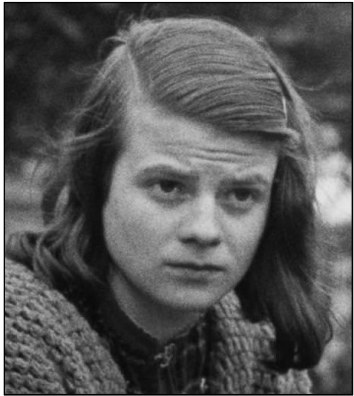
We moeten ieder mens in de wereld de kans en de mogelijkheden geven om vrede te vinden met zichzelf. Volgens mij kunnen we starten met de werkloosheid te laten dalen, hoe meer mensen werk hebben en blij zijn met hun leven, hoe eerder we de vrede kunnen bereiken.

Als dat gebeurt, zijn we op weg om vrede te bereiken, maar de vraag wat vrede is, blijft nog steeds onbeantwoord, want voor ieder individu is dit iets anders.

*Sing with me y'all:
One world, one world (We only got)
One world, one world (That's all we got)
One world, one world
And something's wrong with it (Yeah)
Something's wrong with it (Yeah)*

uit "Where is the love" (Black Eyed Peas)

Enya Strobbe - Scholl

Enya over Sophie Scholl en over vrede

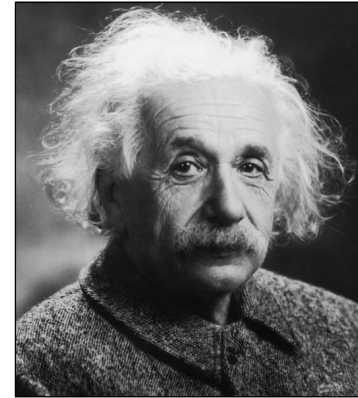
Sophie Scholl was een moedige jonge vrouw. Ze durfde opkomen voor haar idealen van vrede en ze wist dat het Duitse regime wreed en onverdraagzaam was. Ze wist ook dat als ze opgepakt werd, dat het einde van haar leven zou betekenen, maar dat heeft haar niet afgeschrikt. Ze was zo vastberaden en ze is altijd trouw gebleven aan haar ideeën en daar heb ik bewondering voor. Ze was en blijft een relevant voorbeeld voor iedereen die de vrede wil verdedigen en tegen fascisme wil vechten.

Eeuwige vrede lijkt een onmogelijk concept, zeker gezien alles wat we dagelijks op het nieuws te zien krijgen. Dat betekent niet dat onze situatie hopeloos is, maar wel dat er grotere inspanningen nodig zijn van ons allemaal. We moeten geloven dat vrede niet enkel in boeken zoals *Utopia* te vinden is, maar dat het binnen handbereik ligt als we maar sterk en moedig genoeg zijn om veranderingen aan te brengen.

*People help the people
And if your homesick, give me your hand and I'll hold it
People help the people
Nothing will drag you down
Oh and if I had a brain, Oh and if I had a brain
I'd be cold as a stone and rich as the fool
That turned all those good hearts away*

uit "People Help the People" van Birdy

Cristi Ioan Bala – Einstein

Cristi over Einstein en over vrede

Naarmate ik meer en meer met ons project bezig was, leerde ik Einsteins idee van de vrede. Toen ik zijn leven moest 'bestuderen', steeg mijn appreciatie tegenover hem meer en meer, wegens zijn moeilijke situatie en de manier waarop oorlog zijn leven beïnvloedde. Het werd me duidelijk dat hij veel spijt had over de gevolgen van zijn ontdekking " $E=mc^2$ " en dat hij zichzelf beschouwde als verantwoordelijk voor de atoombomaanvallen op Hiroshima en Nagasaki. Doordat hij in zijn kindertijd een paar moeilijkheden had en een paar keer gefaald heeft, werd zijn situatie meer herkenbaar voor mij. Albert Einstein is een schitterend voorbeeld van 'nooit opgeven'.

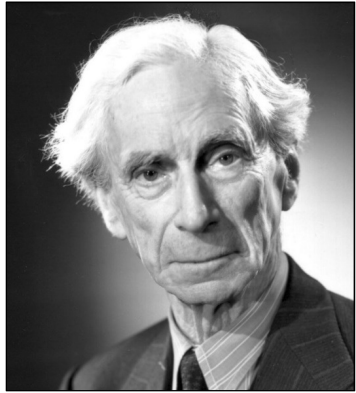
Onbewust is onze visie t.o.v. vrede beïnvloed door onze omstandigheden, vb. politiek of cultuur. Aangezien ik afkomstig ben uit een streek waar socialisme zeer sterk aanwezig was, kan ik zeggen dat ik nog altijd onder invloed van het toenmalige socialisme ben.

Voor mij is vrede iets dat kan bereikt worden wanneer iedereen gelijk t.o.v. elkaar staat, wanneer iedereen evenveel in zijn bezit heeft. Vrede kan nooit bereikt worden wanneer men wil hebben wat een andere mens heeft. Zolang er ongelijkheid bestaat, zolang er een kloof is tussen arm en rijk en tussen de sociale klassen, zolang er racisme, seksisme enz. is, wordt vrede nooit bereikt, want er is altijd iemand op wie men jaloers zal zijn.

*Où sont les filles, les femmes au tempérament de guerrières
Oui qui savent comment faire la fête qu'elles soient mères ou célibataires
Où sont les hommes, les gangstas, les pauvres ou les millionnaires
Les bobos, les mecs en survets, les intellos les mecs en fumette
Où sont les quartiers, les blocs, les HLM mis de cotés
Les résidences, les quartiers huppés, les 205, les Audi TT
Où sont les blacks, les blancs, les jaunes, les verts, les rouges et les gris
Loin des amalgames politiques, bienvenue en Cosmopolitanie, oui!
Montre moi comme tu es, Ce soir est un jour de paix! (Ahahaha)*

uit "Cosmo" van Soprano

Aytekın Gökce - Russell

Aytekın over Russell en over vrede

Het is voor mij een eer om Russell te spelen, omdat hij een heel belangrijke filosoof is geweest, als ik mij niet vergis.

Zelf vind ik hem in elk geval een belangrijke filosoof, omdat ik met zijn boodschap 100% eens ben. Een wereldregering is één van zijn ideeën en dat vind ik heel goed.

Ik vergelijk vrede met een gemakkelijk breekbare spiegel. Men moet heel voorzichtig zijn, anders breekt die en dat zorgt voor onrust. Men moet de schoonheid in dat spiegelkje zien.

Ik verbind de vrede aan gelijkheid.

Vrede kan gevormd worden, maar is dat wel gemakkelijk? Neen! Iedereen is anders en heeft andere ideeën, iedereen is dus uniek. Waarom gaan we mensen discrimineren? Iedereen is gelijk. Ras, cultuur, geslacht onderscheiden ons niet van elkaar. Het belangrijkste is dat we allemaal mensen zijn, of niet?

Gelijkheid is mensen behandelen met respect, hun rechten eerbiedigen, hen eerlijk behandelen. Ik zou alles en nog wat kunnen noemen, maar bij elk aspect moet je nooit een mens onderscheiden van een andere.

Als jij daar niet mee akkoord gaat, denk eens heel goed over na over welke aspecten bij jou anders zijn. Zou dat leuk zijn als iemand jou daarom haat?

De verantwoordelijkheid begint zeker en vast bij ons zelf.

Als jij niet akkoord gaat, is dat al een tegenvaller tegen de vrede. Daarom is vrede zo breekbaar, maar niet onmogelijk! Niet bij iedereen is dat knopje gedraaid.

*Make love, not war
I know, you've heard it before
Love is the answer
And you know that it's true
Oh yeah, oh yeah*

uit "Make love, not war" van John Lennon

Anne-Leen Declercq - Yoko Ono

Anne-Leen over Yoko Ono en over vrede

Yoko Ono is van het begin van haar carrière een enorm sterke kunstenares geweest. Ze streefde en streeft constant naar iets nieuws, iets wat in de aandacht zou springen, maar dan vooral: iets wat tot denken aanzet. Denken over gelijkheid, vrede, eenheid, waarheid. Wanneer we haar dan samen met Lennon zien, versterkt dit enkel haar impact op onze maatschappij – ze krijgt een groter publiek, een publiek waardig aan haar ideologie. Haar kunst volgt volgens mij vooral het hoopvol denken van een selecte groep intellectuelen uit de jaren 60, een denkwijze die snel als te hoopvol werd gezien, maar volgens mij toch nog moet blijven bestaan.

Yoko Ono is zo'n persoon die de tegenwoordige jeugd nodig heeft – iemand die motiveert en toont dat men wel zeker iets kan doen, hoe onmogelijk het wel lijkt en vooral hoe onnuttig.

Iemand die blijft streven naar vrede – is het dan in zichzelf of voor alle mensen. Dat voor iemand is Yoko Ono voor mij.

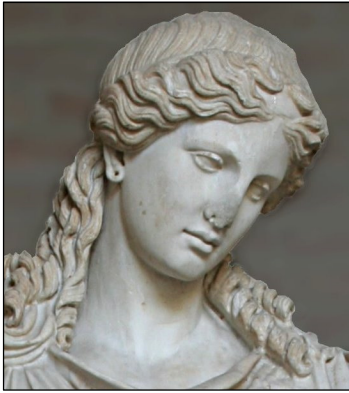
Vrede op een grotere schaal, een vrede die alle mensen en dieren, al wat bestaat omvat, die hoort eerst en vooral in elk individueel te leven. Een zekere kracht is nodig om een rust te vinden in een eigen, persoonlijk leven om deze door te kunnen geven aan een maatschappij – we zijn allen namelijk schakels die aan elkaar verbonden zijn.

Deze verbondenheid kan maar sterk zijn als er geen gebroken schakels meer zijn.

*You may say I'm a dreamer
But I'm not the only one
I hope someday you'll join us
And the world will live as one*

uit "Imagine" van John Lennon en Yoko Ono

Nicoleta Sava – Pax

Nicoleta over de godin Pax en over vrede

Door info te zoeken heb ik geleerd dat Pax de personificatie van de vrede was, meer specifiek van de rustige en vreedzame toestand van een land. Pax wordt meestal voorgesteld met een hoorn des overvloeds in haar handen en een krans van korenaren op het hoofd. De hoorn des overvloeds is een legendarisch voorwerp uit de Griekse mythologie dat de welvaart voorstelt en de krans van korenaren symboliseert de hoop op een leven na de dood.

Tijdens het filmen heb ik mijn best gedaan om Pax tot leven te brengen door bepaalde reacties en emoties te tonen en ook door aangepaste kledij te dragen. Hoewel Pax niet zo'n makkelijk personage is om te spelen, is het voor mij toch een goeie ervaring geworden.

Wat is vrede?

Voor mij persoonlijk is er vrede wanneer er geen oorlog of geweld aanwezig is. De vrede zie ik als een toestand van kalmte en sereniteit en harmonie tussen de mensen onderling. Vrede betekent ook al meer dan geen oorlog, het is namelijk het vermijden van politieke, sociale, culturele, ideologische, economische, religieuze en raciale conflicten die oorlog en geweld in de wereld veroorzaken, het streven naar een verenigde en rechtvaardige maatschappij waarin iedereen op een vreedzame en democratische manier samenleeft.

De vrede zou natuurlijk ooit bereikt kunnen worden, maar wanneer zou dit gebeuren? Wel, wanneer de macht in de wereld eerlijk zou verdeeld worden tussen de mensen onderling en wanneer wij solidariteit zouden betonen met diegenen die voor gerechtvaardigde politieke, sociale, economische en culturele eisen opkomen.

Vrede bereiken is natuurlijk niet een van de makkelijkste taken die wij als mensen hebben, maar het is natuurlijk heel belangrijk dat het gedaan wordt.

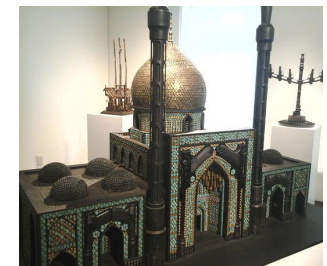
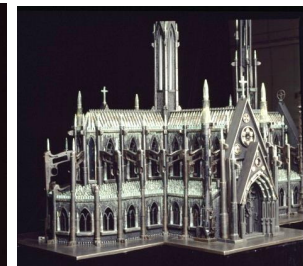
*Freude, schöner Götterfunken,
Tochter aus Elysium,
Alle Menschen werden Brüder,
Wo dein sanfter Flügel weilt.*

uit "De Ode aan de Vreugde" van Schiller – tekst 9^e van Beethoven

Hedendaagse kunst over oorlog

Drinker / Women and Children Running (Syria), 2015 / Post Truth nr. 47, 2017, Phill Hopkins

synagoge / kerk / moskee (gebouwd met wapens en kogels), Al Fallow, jaren 2010

Drie heuvels (met labels Country A, Country B en Country C), Yoko Ono, 2012

Artistieke begeleiding: Mieke Felix

Mieke Felix (geboren in 1952 te Oostende) studeerde toneel en voordrachtkunst aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen, kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Gent en theologie aan de Katholieke Universiteit van Leuven.

Ze heeft bijna 40 jaar lesgegeven aan het Stedelijke Conservatorium te Oostende. Van 1979 tot 1990 was ze artistiek directeur van een professioneel theatergezelschap, *Teater Poëzien*, dat ze samen met Robert van Yper had opgericht.

Recent verwierf ze enige bekendheid met haar KAHAANIVertellingen en met haar masterthesis *Katharen en het vierde evangelie*.

Met de KAHAANIVertellingen brengt ze haar eigen interpretatie van een hele reeks grote verhalen uit de Europese cultuur en literatuur – en ook een beetje uit andere culturen.

Deze vertellingen zijn ondertussen een traditie op de Gentse Feesten, tijdens dewelke ze ook "Vertelwandelingen" organiseert in het Gentse Oud Begijnhof, Patershol of Citadelpark (samen met Marleen Van Remoortere).

Vorige zomer ging *Wolf in de abdij* in première, een vertelwandeling over het allereerste Reinaertverhaal, op de plaats waar dat bedacht is: de Gentse St. Pietersabdij.

Met als aanleiding de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog heeft Mieke Felix ook een cyclus over *de Groote Oorlog* uitgewerkt. Als eerste vertelling was er in 2014 *Mogelijkheid van vrede*, over de moord op Jean Jaurès, die verklaarde dat het kapitalisme de oorlog in zich draagt, "zoals de wolken de regen", maar daar aan toevoegde "Het is niet omdat de hemel zwart kleurt dat het onweer móét losbarsten."

In 2015 volgde *Ongedierte. Metamorfose van een oorlog*, met Kafka's "Gedaanteverwisseling" als basis, in 2016 *Parallellepipedum. Van tanks tot dada* en in 2017, bij de honderdste verjaardag van de Russische Revolutie, *Spiegelstraat*.

In 2018 volgt er nog een verhaal over een gezonken duikboot: *Gezonken. Verloren. Vergeten?*

De hele reeks wordt in de zomer van 2018 tijdens de Gentse Feesten voorgesteld in de School van Toen, gecombineerd met een tentoonstelling van prenten en affiches door studenten van de Gentse Academie voor Beeldende Kunst (meer info op <https://gentsefeesten.stad.gent>).

"De mythe bestaat niet, er bestaan alleen metamorfosen van mythen."

(Paul Claes, 'De Gulden Tak')

Mieke Felix regisseert "Een klacht van de vrede"

Mieke Felix en dramaturg/producent Paul Gordyn

Mieke Felix en camera- en montagegeman Robbe Carette

Erasmus en *De klacht van de vrede*

Ontstaansgeschiedenis van Erasmus' *De klacht van de vrede*

Het boek *De klacht van de vrede* (Lat: *Querela pacis*) is een basistekst uit de geschiedenis van het pacifisme en is in december 1517 bij Froben in Basel verschenen.

Het werd geschreven in Londen en is opgedragen aan Philips van Bourgondië (1464-1524) na zijn benoeming tot bisschop van Utrecht, met name in de hoop op een bemiddelende rol van hem inzake vrede.

Erasmus schreef de *Querela pacis* op verzoek van Jean le Sauvage, kanselier van Brabant, door wiens toedoen hij was benoemd tot raadsheer van Karel V, een *sine cure* (een ambt waaraan een salaris of bepaalde privileges gekoppeld zijn, maar waar geen of vrijwel geen verplichtingen tegenover staan), wat hem wel een broodnodig inkomen verschafte. Erasmus schreef voor Karel zijn *Opvoeding tot een christenvorst* in 1516.

De politieke context waarin *De klacht* is ontstaan, wordt gevormd door de voor 1516 geplande conferentie van Cambrai. De kanselier van Karel V streefde naar een verzoening van Spanje en de Nederlanden met Frankrijk. Op de vredesconferentie zou er een vredesverdrag gesloten moeten worden tussen de vier voornaamste heersers in Europa: Maximiliaan (keizer van het Duitse rijk), Frans I (koning van Frankrijk), Hendrik VIII (koning van Engeland) en Karel V (heer der Nederlanden en koning van Spanje). De conferentie ging niet door, de oorlogen wel.

De culturele context wordt gevormd door het humanisme en de renaissance. Het nieuwe culturele tijdvak leek ook een nieuw politiek tijdvak aan te kondigen. De toekomstige heersers werden niet enkel meer opgeleid in de vechtkunst, maar kregen ook een inleiding in de letteren. De moeder van Frans I was geboeid door de kunst van de renaissance en bracht deze passie op haar zoon over. Zijn leraren Latijn brachten humanistische elementen in zijn opvoeding. Karel V werd vanaf 1507 opgevoed door Adriaan van Utrecht (de latere paus Adrianus VI), die daarvoor nog les had gegeven aan Erasmus in Leuven en die levenslang bevriend werd met de grote humanist. De jonge Karel was echter niet zo geïnteresseerd in de humanistische idealen. Het meest werd nog verwacht van Hendrik VIII. Toen Erasmus in 1499 Engeland bezocht, nodigde baron Mountjoy hem, samen met Thomas More, uit naar het koninklijk paleis in Greenwich, waar ze de achtjarige prins Hendrik ontmoetten. Mountjoy was bevriend geraakt met Erasmus in Parijs en was nadien aangesteld als leraar van de jonge prins. Hendrik vroeg een gedicht aan Erasmus, die over de prins schreef: "Handig in de oorlog, liefhebber van vrede, ... de vader van een gouden tijdperk". Later, in 1521, zou Hendrik als koning zelfs een boek schrijven i.v.m. de strijd tussen katholieken en protestanten (waarschijnlijk met de hulp van Thomas More), een "Verdediging van de 7 sacramenten". Dit strijdschrift kaderde echter reeds in de godsdienststrijd die meer dan een eeuw lang tot bloedige oorlogen zou leiden. Van de hoop dat de humanistisch opgevoede prins minder oorlog zouden voeren, is inderdaad niet veel terecht gekomen. Dit verminderde echter niet de populariteit van Erasmus' monoloog, integendeel. Het werkje bleef een door pacifisten steeds weer gebruikt pleidooi. In de 16de eeuw waren er 32 gedateerde edities, om nog maar te zwijgen van veel zonder datum en 7 vertalingen: in het Frans, Spaans, Nederlands, Zwitserlands Duits, Hoogduits en Engels.

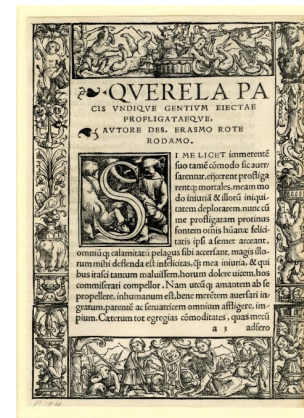
Hendrik VIII

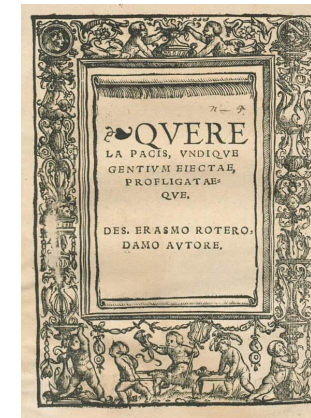
Frans I

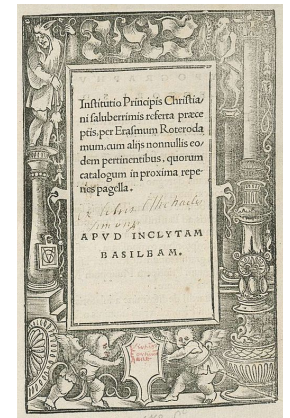
Karel I (later V)

Klacht vrede: 1e druk bij Johann Froben december 1517, Basel

2^e druk bij Dirk Martens maart 1518, Leuven

Opvoeding van een christenvorst 1516, opgedragen aan Karel V

Erasmus en Thomas More bezoeken de jonge Hendrik VIII in 1499, Frank Cadogan Cowper (1877-1958)

Hendrik VIII (links) en Thomas More (rechts), uit de film *A Man For All Seasons* van Fred Zinnemann, 1966

Erasmus' vriend Thomas More over oorlog

In 1499 reisde Erasmus naar Engeland en ontmoette er de jurist en humanist Thomas More. Ze werden levenslange vrienden.

In 1516 schreef More zijn belangrijkste werk, *Utopia*, de beschrijving van een ideale samenleving op een fictief eiland, waar de mensen maar 6 uur werken per dag, maar waar niemand iets te kort komt, omdat er geen privébezit is, een wereld waar iedereen gelijk is en op materieel sobere wijze gelukkig is. Er is dan ook weinig misdaad of geweld.

More beschrijft ook de buitenlandse politiek van de eilandbewoners:

De Utopiërs denken precies andersom: die vinden dat niemand je vijand is die je geen kwaad heeft gedaan. De gemeenschap der natuur is in hun ogen zo goed als een verbond, en de wil om samen te werken is een betere band dan verdragen. De woorden doen het hem niet — de doorslag geeft de gezindheid.

Van oorlog hebben zij de grootst mogelijke afschuw, want elkaar verscheuren, zeggen zij, is iets van de wilde beesten — al is er geen beest dat het zo hardnekkig doet als de mens. In tegenstelling tot bijna alle andere volken vinden zij oorlogsroem dan ook allerminst iets om trots op te zijn. Wel onderwerpen zij zich aan een geregelde militaire training (niet alleen de mannen, maar op zijn tijd ook de vrouwen), want als de nood aan de man komt willen zij voor een oorlog klaar zijn; maar daarom zullen zij het nog niet lichtvaardig tot een oorlog laten komen. Zij vechten alleen om hun eigen territorium te verdedigen, of om een invaller te verdrijven uit het land van vrienden. Eventueel komen zij ook in 't geweer uit medelijden met een volk dat onder de druk van een tiran zit — uit humaniteit dus —, en leveren hun bijdrage om zulke slaven van het juk der tirannie te bevrijden.

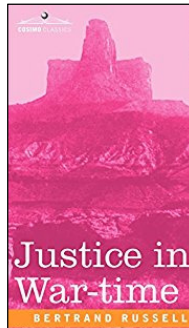
Vertaling Marie H. van der Zeyde

De Utopiërs voeren geen veroveringsoorlogen, want ze hebben alles wat nodig is en edele metalen hebben ze niet nodig, want er is geen geld (van goud maken ze enkel pispotten). Als hun bevolking toeneemt, nemen ze wel onbewerkte stukken land in (More werd later verweten op die manier het kolonialisme te steunen). De Utopiërs verwerpen oorlog, maar zijn geen onvoorwaardelijke pacifisten: ze voeren soms oorlog, om zichzelf te verdedigen of om slachtoffers van grove onrechtvaardigheid te helpen (nu "humanitaire redenen" genoemd).

De Utopiërs hebben dus een bescheiden visie op oorlog: ze voeren geen oorlog om boven anderen te staan (dat is hoogmoed), maar ze blijven niet passief als zichzelf of weerloze anderen worden aangevallen (dat is nederigheid). Ze kennen de juiste scheidingslijn tussen te veel en te weinig, ze volgen het juiste midden: ze voeren oorlog enkel als die gerechtvaardigd is.

Mores visie op oorlog komt grotendeels overeen met die van Erasmus. Erasmus beklemtoont in *De klacht van de vrede* dat de meeste oorlogen niet gerechtvaardigd zijn (de oorlog van de christenen tegen de islamitische Turken vindt hij wel geoorloofd). Hun visies komen ook sterk overeen met die van die andere grote Engelse filosoof en socialist, Bertrand Russell.

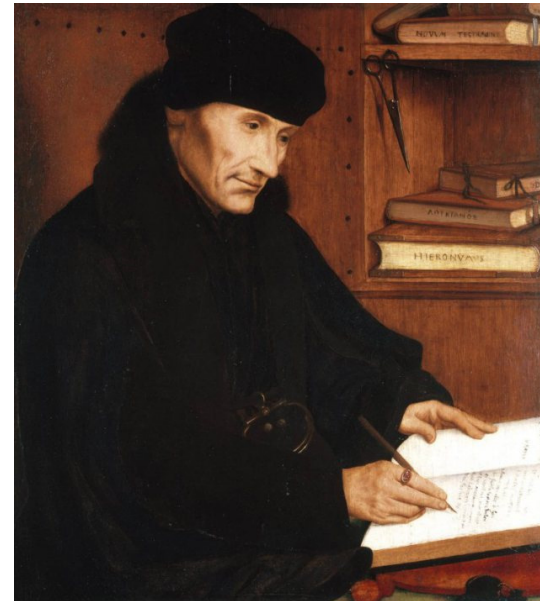
Russell heeft herhaaldelijk geprotesteerd tegen oorlog en (vooral de nucleaire) bewapening, maar verzet zich niet tegen een rechtvaardige oorlog. Russell beklemtoont wel één van de klassieke voorwaarden voor de rechtvaardigheid van een oorlog: het gebruikte geweld moet proportioneel zijn, d.w.z. het mag niet meer onheil aanrichten dan het onheil waartegen het geweld zich richt. Volgens Russell is deze proportionaliteit bijna nooit aanwezig. Engeland had het recht zich te verzetten tegen Duitsland in WO I, maar de prijs daarvoor in materiële schade en in mensenlevens was veel te hoog, zodat het recht verviel. WO II tegen Hitler was volgens Russell wel proportioneel. Een nucleaire oorlog daarentegen is altijd buiten proportie: liever een Hitler dan de vernietiging van de hele aarde.

Vier portretten van Erasmus

Ook een schilderij wordt oud, maar het gaat langer mee dan wij en meestal geven de jaren het een glans, die wij verliezen.

(Erasmus, in *Een goddelijk festijn*)

Quinten Metsys (1517)

Hans Holbein (1523)

Albrecht Dürer (1526)

Lucas Cranach de oude (rond 1530)

Het Erasmushuis te Anderlecht

Het Erasmushuis, voorheen kapittelhuis 'De Swaene', is een historische locatie in Anderlecht waar Desiderius Erasmus tijdens zijn verblijf in Brussel woonde. Sinds 1932 is het een museum, gewijd aan Erasmus en de overeenkomstige periode uit de geschiedenis.

Het gebouw werd in 1468 gebouwd in opdracht van een Brusselse geldwisselaar. Het lokale domschoolhoofd Pieter Wijchmans vestigde zich later in deze woning en breidde ze in 1515 uit. Deze koorheer ontving veel gasten en was een vriend van de humanist Desiderius Erasmus. Wijchmans bood Erasmus onderdak in dit huis van mei tot oktober 1521. Desiderius Erasmus heeft dus slechts een vijftal maanden in dit huis verbleven.

In de nasleep van de Franse Revolutie werd het Erasmushuis een burgerwoning. In 1931 werd het aangekocht door het lokale gemeentebestuur, dat er een museum van maakte. In het museum staat het leven en werk van Desiderius Erasmus centraal. Naast een belangrijke collectie van geschriften van Erasmus herbergt het museum ook enkele oude schilderijen van onder andere Hans Holbein de Jonge en Hiëronymus Bosch. Verder zijn er verschillende beeldhouwwerken, historische meubels en is er een studiecetrum. Regelmatig vinden er ook bijzondere tentoonstellingen of culturele evenementen plaats.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het museum werden tal van extra activiteiten opgezet, waarmee het museum de Brusselse Museum Publiekprijs 2009 won.

Het Erasmushuis staat ook bekend om zijn tuin, die uit twee delen bestaat.

Het deel dat het dichtst bij het huis ligt, werd in 1988 aangelegd door tuinarchitect René Pechère. In deze geometrische 'tuin der ziekten' groeien voornamelijk planten die in de 16e eeuw (de periode waarin Erasmus leefde) gebruikt werden omwille van hun vermoedelijke geneeskrachtige eigenschappen. Desiderius Erasmus klaagde in vele van zijn brieven namelijk over allerlei gezondheidskwaaltjes zoals jicht, rugpijn, maagproblemen of nierstenen.

Het achterste gedeelte van de tuin heeft ook een link met Erasmus, deze wordt namelijk de 'filosofische tuin' genoemd. Dit gedeelte werd aangelegd door landschapsarchitect Benoît Fondu in 2000. In deze tuin bevinden zich kunstwerken van Catherine Beaugrand, Marie-Jo Lafontaine, Perejaume en Bob Verschueren (zie volgende pagina).

de werkkamer van Erasmus

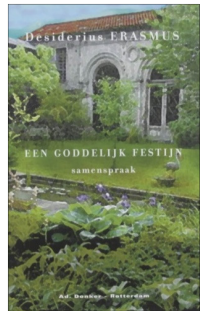

bezoek van de leerlingen aan Erasmushuis op 8 maart

Een filosofische tuin, het ideale decor voor Een klacht van de vrede

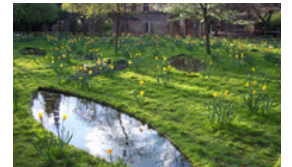
De tuin is de verblijfplaats van bescheiden mensen, het midden tussen enerzijds de wilde natuur die de mensen onderwerpt (vernedert) en anderzijds de wereld van gebouwen waarin mensen hoogmoedig denken volledig boven de natuur verheven te zijn.

"De tuin" was de naam van de gemeenschap waarin de - bescheiden - Griekse filosoof Epicurus (rond 300 vóór jaar 0) met zijn vrienden nadacht over wat vreugde geeft aan het leven. Zowel Thomas More als Erasmus waren bekend met het werk van Epicurus. In zijn filosofische dialoog *Een goddelijk festijn* beschrijft Erasmus een gesprek tussen vrienden, in het huis van één van hen. Erasmus beschrijft de tuin uitvoerig: *dat lijken hier wel de tuinen van Epicurus. Heel deze plaats is bedoeld om te genieten, maar eerlijk te genieten, je ogen de kost te geven, een frisse neus te halen, weer tot jezelf te komen. De planten spreken hun eigen taal. Anderen leven in huizen vol luxe, het mijne is vol woorden, zodat ik nooit eenzaam lijk.*

In het Erasmushuis te Anderlecht werd de tuin omgevormd tot "een filosofische tuin": vier beeldende kunstenaars creëerden er een "filosofische kamer".

Marie-Jo Lafontaine zorgde voor zeven amandelvormige, met water gevulde bladeren. De lucht wordt weerspiegeld in het wateroppervlak, waarop metalen letters een spreuk van Erasmus vormen, genomen uit zijn *Adagia*, o.a. *Festina lente* (haast je langzaam - een aansporing tot de middenweg, tot bescheidenheid), *Ubi amici ibi opes* (daar waar vrienden zijn, is er rijkdom), *Ubi bene ibi patria* (waar men zich goed voelt, is het vaderland).

Les larmes du ciel,
Marie-Jo Lafontaine

In zo'n tuin voelt de Vrede zich thuis. De Vrede weet dat bescheidenheid een voorwaarde is om de oorlog te stoppen, want zij weet dat *niets genoeg is voor wie wat genoeg is, weinig vindt*. Zij kent ook die andere uitspraak van Epicurus: *van alle middelen tot volledig levensgeluk die de wijsheid ons verschaft, is het verwerven van vriendschap verreweg het belangrijkste*.

In zo'n tuin hebben wij onze leerlingen uitgenodigd, om na te denken over hoe wij moeten leven en denken om dicht bij de eeuwige vrede te komen. Ze lezen er de spreuk *Difficilia quæ pulchra* (wat goed is, is moeilijk), maar kunnen de zaak ook eens door een andere bril bekijken: wat moeilijk is, is soms gemakkelijker dan gedacht, want wat nodig is voor de eeuwige vrede, is wat het leven vreugde geeft.

Door hun visies op de vrede op te nemen in onze schooltuin hebben de leerlingen 6 aso onze schooltuin omgevormd tot een filosofische tuin. Hopelijk vertoeven ze ook later in zo'n tuin.

Difficilia quæ pulchra (wat goed is, is moeilijk), Marie-Jo Lafontaine

Levensvulkaan,
Bob Verschueren

Tuinkamer (van brilglazen), Perejaume

De klacht van de vrede: een herwerkte versie

Personages

- verteller
- Pax (godin van de vrede, Romeinse tijd)
- Desiderius Erasmus (filosoof, begin 16e eeuw)
- Jean Jaurès (socialist, rond 1900) – of : Bertha Von Suttner
- Sophie Scholl (studente, nazi-periode) – of: Hans Scholl
- Albert Einstein (fysicus, jaren 1950)
- Bertrand Russell (filosoof, jaren 1960)
- (John Lennon en) Yoko Ono (kunstenaars, jaren 1960)
- jonge vrouw (of jonge man) (vandaag) – eventuele alle voorgaande acteurs
- kleine jongen (of meisje) in de zaal (vandaag – stille rol)

Decor

Op het speelveld bevinden zich langs de kant 8 stoelen, waarop de personages na hun toespraak plaatsnemen, en verder deze rekvisieten van de personages:

- een oud boekje (exemplaar “De klacht van de vrede”)
- olijfbom
- schrijftafel met ganzenveer en bijbel
- lessenaar met daarnaast een rode vlag
- stapel pamfletten
- bord en krijt
- tafel met radiomicrofoon van de BBC
- bed met gitaar erop
- kooi met witte duif.

Voor deze tekst werd vertrokken van de vertaling van Erasmus’ “Querella Pacis” door Truus van Leeuwen, uitgegeven door Ad. Donker te Rotterdam in 1986.

Er werd verder gebruik gemaakt van de vertaling door P.M.M. Geurts, uitgegeven door Ambo/Baarn in 1989.

Eventuele projecties tussen de scènes: fragmenten uit de films van Stanley Kubrick.

Inleiding door verteller

Een verteller, een oud boek in de hand, beschrijft de gedachten van Erasmus 500 jaar geleden.

Het is een namiddag in maart 1518. Erasmus zit in zijn studeerkamer in Leuven. Hij neemt een boekje in de hand en wil het openslaan, maar zijn handen verkrampen. Hij trekt zijn gezicht in een grimas, de tanden op elkaar geklemd, de ogen dichtgeknepen, een eeuwigheid lang... tot hij een luide, lange wind laat. Zijn gezicht ontspant enigszins. Hij neemt een slok wijn. Het wil maar niet beteren met de darmkrampen. Maar hij wil niet klagen. Er zijn er die meer recht hebben om te klagen, de bedelaars, de kreupelen, zij die verminkt uit de oorlog terug komen, zij die hun huis in de vlammen zien opgaan of hun vrouw verkracht zien worden als soldaten voorbijkomen.

Hij bekijkt de voorpagina van het boekje: “Querela Pacis”. Het is hem daarnet bezorgd door een drukkersleerjongen. Het is de tweede uitgave. De eerste uitgave is in december 1517 verschenen.

Hij moet dringend een exemplaar opsturen naar zijn vriend Thomas More. Misschien moet hij een portret van zichzelf meesturen geschilderd door de jonge Hans Holbein. Die heeft prenten gemaakt voor het boekje *Utopia* van More. Ja, hij zal een nieuw portret laten maken. Hij moet niet wachten tot hij een oude lelijke man is geworden. Hij moet er even kalm, maar zelfbewust uitzien als op het portret dat Quinten Metsys vorig jaar van hem maakte. Maar Metsys is nog ouder dan hijzelf, terwijl Holbein de frisse en verfrissende blik heeft van de jeugd.

De gedachte aan zijn vriendschap met More verzacht enigszins de maagpijn. Er is niets hogers in het leven dan vriendschap, niets dient vuriger begeerd te worden, niets jaloerser gekoesterd. De Griekse filosoof Epicurus had gelijk toen hij schreef:

Van alle middelen tot volledig levensgeluk die de wijsheid ons verschaft, is het verwerven van vriendschap verreweg het belangrijkste.

Niet dat hij het in alles eens met zijn vriend More. Maar ten minste in één opzicht hebben de Utopiërs overschot van gelijk:

Van oorlog hebben zij de grootst mogelijke afschuw, want elkaar verscheuren, zeggen zij, is iets van de wilde beesten, al is er geen beest dat het zo hardnekkig doet als de mens.

In zijn boekje, gedrukt in 1511 in Parijs en opgedragen aan More, heeft Erasmus zelf de Zotheid laten fulmineren tegen de oorlog:

Wat is er zotter dan om welke redenen ook een strijd aan te gaan van dien aard dat beide partijen er meer nadeel dan voordeel van ondervinden?

Erasmus heeft er goede hoop in. Hij gelooft in de komst van een nieuwe gouden tijd.

Europa wordt nu geregeerd door 3 jonge koningen, Hendrik in Engeland, Frans in Frankrijk en Karel in Vlaanderen en in Spanje. Hebben ze alle 3 geen degelijke opvoeding gekregen, die aan de letteren even veel tijd spendeert als aan de wapens? Hebben ze niet alle 3 de stichtende teksten gelezen van de grote deugdzaame filosofen uit de Griekse en Romeinse oudheid? Als ze maar niet het adviesboek voor heersers volgen dat een zekere Machiavelli vijf jaar terug heeft geschreven. Het is gelukkig nog niet in druk verschenen.

Erasmus zelf is de raadgever geworden van de jonge Karel, aan wie hij een boek heeft opgedragen over *De opvoeding van een christelijke vorst*. De christenvorst moet er voor zorgen

dat de kloof tussen de armen en de rijken niet te groot wordt en moet de zieken en bejaarden zonder verwanten steunen.

Hopelijk komt er niet te veel heibel door die Duitse monnik, Luther, die enige maanden terug 95 stellingen heeft neergeschreven vol met kritiek op de kerk. Luther heeft voor een deel gelijk. Het is hoog tijd dat Gods tempel gezuiverd wordt van de geldwisselaars. Maar Luther behoort tot de oude wereld waarin meesters ongemanierd heersen en knechten wachten tot hun beloning na de dood. Erasmus droomt van een nieuwe wereld waarin de mensen niet meer zomaar de vrije teugel geven aan hun driften.

De mensen zullen hun natuurlijke behoeften niet meer open en bloot doen, ze zullen hun seksuele beleving verfijnen in afzondering, ze zullen niet meer met de blote handen graaien naar het voedsel als uitgehongerde gieren, en vooral, ze zullen niet langer voor het minste hun degen trekken, of nog beter, ze zullen hun wapens overdragen aan een openbare macht die de zorg voor rechtvaardigheid krijgt toebedeeld. In zo'n wereld is geen plaats meer voor roversbenden, in zo'n wereld kan de handel zich steeds verder vertakken en de welvaart verhogen. Ja, hij zou eens een handboek moeten schrijven over de goede manieren die we de kinderen moeten aanleren.

Wie weet komt er ooit zelfs een wereld met eeuwige vrede. Eén ding is zeker: de Vrede mag zich nooit de mond laten snoeren.

In elk tijdperk moeten er mannen komen die de zaak van de vrede ter harte nemen, of waarom ook niet, vredelievende vrouwen. Misschien moeten ze hun afschuw van oorlog verbinden aan de utopische idee van gelijkheid.

Deze mannen en vrouwen zullen de woorden van *De klacht van de vrede* herhalen, eerst letterlijk, maar naarmate de tijd vordert, zullen ze de zinnen aanpassen aan hun eigen tijd.

Erasmus ziet al hoe de godin Pax voortschrijdt in de tuin van een middeleeuws klooster of een Romeinse tempel, of nee - geen tempel en geen klooster, want religie verdeelt mensen al te vaak. De Vrede uit haar klacht in een kale, neutrale ruimte, want de vrede hoort thuis op elke plaats en in elke tijd.

Erasmus onderdrukt een braakneiging en leest de eerste zin uit het boekje in zijn handen:

Si me, licet immerentem, suo tamen commodo, ...

Natuurlijk, de klacht van de vrede zal moeten vertaald worden in de taal van het gewone volk.

Erasmus hoort al hoe de godin Pax deemoedig declameert:

Als de mensen er voordeel zouden van hebben wanneer ze mij, tegen alle recht in, versmaden, verbannen en verdrijven, dan zou ik enkel klagen over hun onrechtvaardigheid en het onrecht dat ze mij aandoen. Maar door mij voortdurend te verstoten, houden zij de bron van alle menselijk geluk ver van zich en halen zij een zee van alle mogelijke rampen over zich.

Pax

De godin Pax komt de scène op. Ze trekt een takje van een olijfbom en houdt het bij zich. Ze spreekt het publiek toe vol waardigheid.

Als de mensen er voordeel zouden van hebben wanneer ze mij, tegen alle recht in, versmaden, verbannen en verdrijven, dan zou ik enkel klagen over hun onrechtvaardigheid en het onrecht dat ze mij aandoen.

Maar door mij voortdurend te verstoten, houden zij de bron van alle menselijk geluk ver van zich en halen zij een zee van alle mogelijke rampen over zich. Ik heb dus meer reden te klagen over hún ongeluk dan over het onrecht dat ze mij aandoen. En hoewel ik me liever kwaad zou willen maken tegen hen, kan ik niet anders dan treuren over hun lot en medelijden met hen hebben.

Indien ik werkelijk de Vrede ben die zowel door goden als mensen geprezen wordt, de bron, de moeder, de voedster en beschermster van alle goede dingen onder de hemel en op aarde; indien er zonder mij nergens iets bloeit, niets veilig is, niets aangenaam voor de mensen of welgevallig voor de goden; indien langs de andere kant de oorlog een oceaan is van alle mogelijke rampen; indien door de schuld van de oorlog plotseling alles wat bloeit, verwelkt; alles wat groeit, verdwijnt; alles wat steun biedt, dreigt in te storten; alles wat zoet is, bitter wordt; indien dat alles zo is, dan vraag ik u het volgende: zij die mij trachten te verjagen, met zo'n grote ijver, zoveel kunstgrepen, zoveel gevaren; wie gelooft dat dat mensen zijn, wie gelooft dat zij een korreltje gezond verstand bezitten?

De verschillende hemellichamen hebben niet alle dezelfde beweging en niet dezelfde kracht en toch bestaan er tussen hen al eeuwen lang vaste wetten. De krachten der elementen bestrijden elkaar, en toch houden zij elkaar in evenwicht.

Hoe werken in het menselijke lichaam de ledematen niet samen, hoe zijn ze niet bereid elkaar te beschermen. Wat is zo verschillend als lichaam en ziel? En toch heeft de natuur juist deze twee tegenstrijdigheden met elkaar verbonden.

De dieren, verstoken van verstand, leven met hun soortgenoten als burgers eendrachtig samen. Olifanten leven in kuddes; zwijnen en schapen zoeken gezamenlijk hun voedsel; kraanvogels en kraaien vliegen in groep; ooievaars hebben hun vergaderplaatsen; dolfinen beschermen elkaar in wederzijds hulpbetoon. Al zijn leeuwen nog zo woest, de ene leeuw vecht niet tegen de andere; het ene everzwijn slaat het andere everzwijn niet met zijn vernietigende tand. De goede verstandhouding onder de wolven is zelfs spreekwoordelijk.

Zelfs bij bomen en planten kan je een soort vriendschap ontdekken. De wijnrank omarmt de olm, de perzik bemint de wijnrank.

Zelfs over stenen kan men zeggen dat in hen een verlangen naar vrede en harmonie schijnt te zijn. Zo trekt de magneet het ijzer aan en houdt het vast.

Alleen de mensen worden niet verenigd door de natuur, terwijl juist de mensen dat zo nodig hebben.

Alleen de mens heeft de gave van het woord, zo bijzonder geschikt om een goede verstandhouding te scheppen.

Alle mensen hebben van nature een zachte en vriendelijke inborst, die hen welwillend maakt tegenover elkaar, zodat zij het genoegen smaken van het bemind worden om zichzelf, en zij graag voor anderen goed doen, tenzij zij van mensen in beesten veranderen, bedorven door kwade hartstochten als door tovermiddelen van Circe.

De natuur heeft de mensen er nog de tranen bij gegeven, waardoor zij gemakkelijk weer tot verzoening komen, indien een wolkje de helderheid van de vriendschap heeft verduisterd.

De natuur heeft gewild dat de vriendschap niet alleen aangenaam, maar ook noodzakelijk is. Daarom heeft ze zowel de gaven van het lichaam als die van de geest zo verdeeld dat de ene mens het niet kan stellen zonder de hulp van de ander, hoe gering deze ook mag zijn. In verschillende streken groeien verschillende producten, zodat de onderlinge behoeften het handelsverkeer bevorderen.

De natuur heeft aan de andere levende wezens hun natuurlijke wapens gegeven en hulpmiddelen om zich te beschermen. Alleen de mens heeft zij weerloos geschapen en zwak, zodat deze niets anders voor zijn veiligheid heeft dan de omgang met anderen en een wederzijdse goede verstandhouding. De nood heeft de staten in het leven geroepen en heeft de staten geleerd verbonden te sluiten, om met verenigde krachten de aanval van rovers en wilde beesten af te weren.

Het menselijk geslacht zou al dadelijk bij het eerste begin omgekomen zijn, indien niet de echtelijke gemeenschap had gezorgd voor voortplanting.

De mens zou al op de drempel van het leven dat leven weer verliezen, wanneer de bekwame hand van de voedvrouw en de vriendelijke zorg van de min het kindje niet te hulp zouden komen.

Bovendien heeft de natuur de kinderliefde gegeven, opdat de kinderen op hun beurt door hun zorgen de ouderdom en zwakheden van hun ouders zouden verlichten.

Hierbij komen dan nog de banden van bloedverwantschap en aanverwantschap.

Wie is dan toch die wraakgodin, die dit alles stukslaat, vernielt en verbrijzelt en die een onverzadelijke vechtlust in de harten van de mensen heeft gezaaid?

Uit gewoonte verwonderen we ons niet meer over het kwade en we voelen het zelfs niet meer.

Het zij zo: de natuur, die zoveel invloed heeft op de dieren, heeft niets bereikt bij de mensen. Is het ook zo dat Christus niets heeft kunnen bereiken bij de christenen?

Pax legt het olijftakje op de schrijftafel van Erasmus.

Desiderius Erasmus

Erasmus schrijft aan zijn schrijftafel, legt zijn ganzenveer neer en leest wat hij geschreven heeft, half naar het publiek toegewend.

Is het ook zo dat Christus niets heeft kunnen bereiken bij de christenen?

Wanneer ik het woord “mens” hoor, dan loop ik snel toe, als naar een wezen dat mij nauw verwant is en ik vertrouw erop dat ik bij hem rust zal vinden. Wanneer ik echter ergens de naam “christenen” hoor, dan spoed ik mij er nog sneller heen, in de verwachting dat ik bij hen zeker invloed zal kunnen hebben.

Het spijt mij het te moeten zeggen, maar ook bij hen weergalmen markten, gerechtszalen, raadhuisen en kerken zo van de twistgesprekken als nergens bij de heidenen. Zelfs een menigte van advocaten stellen niets voor bij de golvende massa van twistende christenen.

Ik zie een stad. Onmiddellijk begin ik te hopen dat tenminste deze mensen overeenkomen, omringd door dezelfde muren, geregeerd door dezelfde wetten.

Maar, ik ongelukkige! Ik merk dat ook hier alles door tweedracht bedorven is.

Maar ik wil niet spreken over het volk, de grote massa, die als de zee door zijn golfslagen wordt meegesleurd. Ik trek mij liever terug in de hoven van vorsten als in een veilige haven. Daar zal, zo maak ik me wijs, de vrede toch zeker een plaats vinden.

En inderdaad, de vorsten maken een veelbelovende indruk. Ik zie de mensen elkaar op innemende wijze begroeten, vriendschappelijk omhelzen, ik zie vrolijke maaltijden en andere hoffelijke beleefdheden.

Maar wat een gruwel! Alles is gehuicheld, alles is bedorven door openlijke kuiperijen, door geheime intriges en naijver. De vorsten worden meer door hun begeerten dan door een juist oordeel geleid. Juist bij hen vinden alle oorlogen hun oorsprong.

Laat ik dan maar mijn toevlucht nemen tot de geleerden.

Maar o, welk een smart; ook hier woedt een oorlog, weliswaar één die minder wreed is, maar toch niet minder waanzinnig. Het is alsof de waarheid wisselt met de plaats. Aan dezelfde universiteit bestrijdt de theoloog de jurist, aan dezelfde faculteit ligt de ene filosoof overhoop met de andere. Ze twisten hevig over beuzelachtige kwesties, totdat de bewijsgronden tot scheldwoorden worden, en de scheldwoorden tot vuistslagen. En als zij de zaak niet met dolken uitvechten, doorboren zij elkaar met in venijn gedopte pennen.

Waarheen zal ik mij nu begeven, nadat ik zo vaak bedrogen ben uitgekomen? Zal ik me wenden tot de priesters die beweren dat zij door hun titel de ware gelovigen zijn? De hoop wordt in mij gewekt dat daar voor mij een haven is bereid.

Ik zie symbolen voor de vrede, ik hoor dat alleraangenaamst woord “broeder”, ik hoor vredesgroeten die geluk voorspellen.

Maar hoe afschuwelijk! Bijna nergens bestaat een goede verstandhouding tussen de priesters en hun oversten en ook de priesters onder elkaar komen niet overeen.

Eén klasse van mensen blijft er nog over, de kloosterlingen. Ik zou verwachten dat er bij hen plaats zou zijn voor de vrede, ware het niet dat ik al zo vaak teleurgesteld werd in mijn verwachtingen en heb afgeleerd te hopen. En toch zal ik het proberen, om niets onbeproefd te laten. Wilt u de afloop weten?

Voor niemand ben ik meer teruggeschrokken. De dominicanen verschillen van mening met de franciscanen, de benedictijnen met de bernardijnen. Zovele namen, gebruiken en ceremonieën zijn met opzet zo geheel verschillend, opdat er hoegenaamd geen overeenstemming zou zijn.

Toen had ik nog de stille hoop ergens bij één van de vele getrouwde koppels een bescheiden plaatsje te vinden. Welke beloften wekken niet die mensen die hun huis delen met elkaar, hun vermogen, hun bed en die samen kinderen hebben?

Maar ook hier is die vervloekte Eris, godin van de tweedracht, binnengeslopen. Zij die zo nauw verbonden zijn, zijn toch door meningsverschillen van elkaar vervreemd.

Tenslotte kwam de wens in mij op, ten minste in het hart van één enkel mens een onderkomen te vinden.

Zelfs dat lukte niet. De mens is in strijd met zichzelf. Het verstand voert oorlog met de neigingen van het gemoed en bovendien komt de ene neiging in conflict met de andere.

Ondanks dit alles schamen al deze mensen zich niet christenen genoemd te worden, terwijl ze zoveel verschillen van Christus.

Laten wij het leven van Christus zelf eens beschouwen.

Erasmus neemt de bijbel en begint erin te lezen.

Jean Jaurès

Jaurès neemt plaats achter een lessenaar en houdt een bevlogen toespraak.

Laten wij het leven van Christus zelf eens beschouwen.

Wat is het anders dan een les in wederzijdse liefde?

Toen Jesaja de Christus aankondigde als de komende verzoener in de wereld, heeft hij toen een stedenverwoester, een krijgsheld, een triomfator beloofd? Volstrekt niet. Wat dan wel? Een vredesvorst.

Met welk een vuur, met welk een welsprekendheid heeft Paulus de lof van de vrede gezongen voor de Corinthiërs, wanneer hij de liefde stelt boven alle andere gaven.

Het is kinderachtig te beweren dat God in de heilige boeken van Joden, christenen en islamieten wordt aangeduid als een “god van de wraak”.

Als u gehecht bent aan die oude benamingen, goed, laat God een god van de wraak zijn, als u onder “wraak” maar verstaat: de verbetering van fouten.

Zo moet u de bloedige slachtingen, waarvan de joodse bijbel volstaat, niet interpreteren dat zij mensen moesten afmaken, maar dat zij boze begeerten uit hun harten moesten verdrijven. Zo moet u het begrip “jihad” uit de koran niet lezen als “heilige oorlog”, maar begrijpen in zijn algemene betekenis van “geloofsijver”, als “het volbrengen van de religieuze plichten”.

Gedurende zijn hele leven heeft Christus telkens en telkens weer de vrede aanbevolen.

Hoor hoe hij vol bezorgdheid zijn leerlingen op het hart drukt: “heb elkaar lief, zoals ik u heb liefgehad”. Of nog: “vrede laat ik u, mijn vrede geef ik u”. Veelvuldig zijn de wetten van Mozes, maar Christus zegt: “Ik geef u slechts één gebod: heb elkaar lief”.

Met hoeveel gelijkenissen heeft Christus niet zijn leerlingen de drang naar eendracht ingeprent?

Hij noemt zichzelf herder en zijn leerlingen schapen. Ik vraag u: wie heeft ooit gezien dat schapen met schapen vechten? Wat moeten de wolven nog doen, indien de kudde zichzelf verscheurt?

Wanneer Christus zichzelf de wijnstok noemt en zijn leerlingen de ranken, wat anders drukt hij daarmee uit dan de eensgezindheid?

Als Christus nu zou leven, zou hij zich geen socialist noemen?

Niet alleen Christus predikte de vrede.

Boeddha zei: “meer dan duizend heilige woorden, is één woord dat vrede brengt”.

En de atheïstische epicurist Diogenes van Oinoanda liet volgende woorden beitelten op een muur: “het is een daad van menslievendheid ook de vreemdelingen behulpzaam te zijn. De verdeeldheid van de aarde geeft elk volk wel een ander vaderland, maar de bewoonde wereld

biedt alle mensen die tot vriendschap in staat zijn een gemeenschappelijk huis: de aarde. Als de mensen wijs zouden worden, zal de wereld vol zijn van rechtvaardigheid en wederzijdse genegenheid, en er zal geen behoefte meer zijn aan muren en wetten.”

De grote socialisten, zoals Pierre-Joseph Proudhon en Karl Marx, hebben gepleit voor een wereld waarin mensen samenwerken in plaats van elkaar te beconcurreren of uit te buiten.

Boeddha, Christus, de beste atheïstische filosofen – zij wisten allen maar al te goed dat er geen vrede kan bestaan daar waar men ruzie maakt over ambten, eer, machtsverhoudingen en winststreven.

Deze wijze mannen hebben gezegd dat je zoveel mogelijk goed moet doen aan mensen die je slecht behandelen en je de mensen moet zegenen die jou vervloeken.

Socialisten, zoals Proudhon en Marx, gaan nog verder en zeggen: we moeten zorgen voor een nieuwe structuur van de samenleving, met echte gelijkheid, zodat niemand nog in staat is om de andere slecht te behandelen.

Zo veel religieuze en filosofische geschriften spreken van niets anders dan van vrede en eensgezindheid, maar hun aanhangers houden zich alleen maar bezig met oorlog.

Mensen moeten ofwel ophouden zich te beroepen op die geschriften, ofwel proberen door eensgezindheid hun leer in de praktijk te brengen.

Als u beweert te ijveren voor een rechtvaardige wereld, hoe kunt u dan Franse en Engelse en Belgische arbeiders laten vechten tegen Duitse arbeiders?

O harten, harder dan steen! In zoveel dingen heerst eenheid en in het leven van de mensen zoveel onverklaarbare tweedracht.

Jaurès begint te zwaaien met de rode vlag.

Sophie Scholl

Sophie Scholl komt op en houdt een toespraak.

O harten, harder dan steen! In zoveel dingen heerst eenheid en in het leven van de mensen zoveel onverklaarbare tweedracht.

Wat is er vergankelijker, wat korter dan het leven van de mensen? Aan hoeveel ziekten en ongevallen is hun leven blootgesteld? En toch bezorgen zij er in hun waanzin zichzelf nog zoveel bij.

Zij voeren overal oorlog, zonder ophouden, zonder maat, zonder grenzen. Alle waarden worden omgekeerd, omwille van de dwaasheid, de eerbij of de hebzucht van twee nietige mensenkinderen die maar even kort te leven hebben als eendagsvliegen.

Waar ter wereld is er niet op z’n aller wreedst gevochten, te land, ter zee en in de lucht? Welke streek is niet gedrenkt door mensenbloed? Welke rivier, welke zee is niet geleverd door mensenbloed? Welke lucht is niet bespat door mensenbloed?

En o schande! De mensen vechten nu verbitterder dan vroeger.

De vroegere tirannen voerden oorlog om beroemd te worden. De overwinnaar wou eervolle roem, maar behandelde de overwonnenen goed. Maar ik schaam mij wanneer ik zie welke schandelijke oorzaken nu de oorzaak van oorlog zijn.

De één heeft een volksverbondenheid teruggevonden of verzonnen, alsof het van zo groot belang is tot welke natie een mens behoort.

Een ander voert als grond aan dat zij die de onvermijdelijke loop van de geschiedenis in de weg staan, verwijderd moeten worden.

Alleen al het feit dat een ander land een beetje welvarender is, wordt nu al als gegronde reden beschouwd om een oorlog te beginnen.

Maar het misdadigste van alles: er zijn machthebbers die weten dat de eendracht van het volk hun macht aan het wankelen brengt en tweedracht hun macht versterkt. Daarom stoken ze met opzet personen aan om tot oorlog op te hitsen. Zo brengen ze verdeeldheid onder het volk en kunnen dat des te gemakkelijker uitbuiten. Wie niet de ene ware partij volgt, wordt opgesloten in vernietigingskampen.

Alle oorlogen worden begonnen door opruiers in dienst van de economische machthebbers en worden gevoerd in het nadeel van het overgrote deel van de bevolking.

Welke furie uit de onderwereld heeft dit venijn in de harten van de mensen kunnen brengen?

Wie heeft de huidige mensen deze wreedheid bijgebracht, die zelfs bij Nietzsches Übermensch niet voorkomt?

Zou men niet zeggen dat de mensen door zulke handelingen de wilde beesten zelf in wreedheid overtreffen?

Als dieren vechten, dan vechten zij met de wapenen waarmee de natuur hen heeft uitgerust. Maar grote god, welke wapens verschaft de woede aan de mensen, die toch weerloos geboren zijn. Met helse werktuigen vallen de mensen elkaar aan. Wie zou geloven dat het kanon een uitvinding van de mens is? Wie heeft de mens leren zwemmen als haaien en leren vliegen als roofvogels?

En dieren vallen elkaar ook niet in dichte troepen aan. Heeft men ooit gezien dat tien leeuwen met tien stieren slaags raakten? Maar mensen strijden nu met miljoenen tegen miljoenen.

Dieren vechten ook alleen maar wanneer de honger of de zorg voor hun jongen hen dol maakt. Maar voor mensen is al een droom een geschikte aanleiding om oorlog te voeren, de communistische droom van een grote avond of de fascistische droom van een duizendjarig rijk.

Professoren, die toch voorbeelden moeten zijn van wijsheid, schamen zich niet te worden bevuurd met bloed vergoten door hun uitvindingen.

Wat voor overeenkomst is er tussen een pen en een zwaard of tussen een radiomicrofoon en een raket? Hoe kan men zeggen de vrede te dienen en tegelijk oorlogswapens ontwikkelen?

Journalisten, leraars, Hollywoodbazen schamen zich niet te verheerlijken wat de wijsheid zozeer verfoeit.

Sporen zij bij het geven van informatie en bij het verschaffen van vermaak het gewone volk niet aan tot moord?

Hoe afschuwelijk zijn de tongen van intellectuelen en kunstenaars die ophitsen tot oorlog.

Zij willen vrijheid, maar vergeten de woorden van de ware vrijheidsstrijders: “Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen”.

Bekijk zij die beweren de Amerikaanse en Franse revolutie te volgen. Hun leiders roepen op tot moord.

Scholl neemt een stapel pamfletten en gooit die in de zaal.

Pamflet van de Witte Roos

Onze huidige ‘staat’ is echter de dictatuur van het kwaad. ‘Dat weten we allang,’ hoor ik jullie tegenwerpen, ‘je hoeft ons daar heus niet nog eens op te wijzen.’ Maar, vraag ik op mijn beurt, als jullie dat weten, waarom komen jullie dan niet in beweging, waarom dulden jullie dat deze machthebbers jullie stap voor stap, openlijk en in het verborgene, beroven van het ene recht na het andere, tot er op een dag niets, maar dan ook niets overblijft dan een gemechaniseerd staatsgewricht, gecombineerd door misdadigers en drinkers?

Veel mensen, misschien wel de meeste lezers van deze teksten, weten niet hoe ze in verzet kunnen komen. Ze zien geen mogelijkheid. Niet door individualistische vijandschap – op de manier van verbitterde kluisenaars – is het mogelijk om de tijd rijp te maken voor de val van deze ‘regering’ of voor een zo snel mogelijke omverwerping ervan, maar uitsluitend door de samenwerking van veel overtuigde mensen, mensen die van aanpakken weten, mensen die het erover eens zijn met welke middelen ze hun doel kunnen bereiken. In dat opzicht hebben we maar een beperkte keus, we beschikken maar over een middel: passief verzet.

Zin en doel van passief verzet is het ten val brengen van het nationaal-socialisme, en in die strijd mag voor geen enkele weg, voor geen enkele daad worden teruggeschrokken, van welke aard ze ook zijn. Het nationaal-socialisme moet overal worden aangevallen waar het aangevallen kan worden. Er moet zo gauw mogelijk een einde aan deze ‘non-staat’ worden gemaakt – een overwinning van fascistisch Duitsland in deze oorlog zou onafzienbare, verschrikkelijke gevolgen hebben. Voor elke Duitser mag de hoogste prioriteit niet een militaire overwinning over het bolsjewisme zijn, maar de nederlaag van de nationaal-socialisten. Die moet absoluut op de eerste plaats komen. In één van onze volgende pamfletten zullen we bewijzen dat dat het belangrijkste is.

En nu moet elke vastberaden tegenstander van het nationaal-socialisme zichzelf afvragen: hoe kan ik op de meest effectieve manier vechten tegen de huidige ‘staat’, hoe kan ik hem het gevoeligst treffen? Door passief verzet – ongetwijfeld. Het is duidelijk dat we onmogelijk iedereen afzonderlijke richtlijnen voor zijn gedrag kunnen geven, wij kunnen alleen suggesties doen, het pad naar de realisering moet iedereen zelf vinden.

Sabotage van de voor de oorlogvoering belangrijke wapenindustrie, sabotage van alle vergaderingen, bijeenkomsten, feestelijkheden en door de nationaal-socialistische partij in het leven geroepen organisaties. Het verhinderen van een vlekkeloos functioneren van de oorlogsmachinerie (een machinerie die alleen voor een oorlog werkt, die uitsluitend draait om de nationaal-socialistische partij en om haar dictatuur te redden en te behouden). Sabotage van alle wetenschappelijke en geestelijke terreinen die van belang zijn voor de voortzetting van de huidige oorlog – universiteiten, hogescholen, laboratoria, wetenschappelijke instellingen, technische bureaus. Sabotage van alle manifestaties van culturele aard die het ‘aanzien’ van de fascisten bij het volk zouden kunnen verhogen. Sabotage van alle takken van de beeldende kunsten die ook maar iets te maken hebben met en dienstbaar zijn aan het nationaal-socialisme.

De Witte Roos

Albert Einstein

Einstein schrijft op een bord de formule “E=mc²”.

Bekijk zij die beweren de Amerikaanse en Franse revolutie te volgen. Hun leiders roepen op tot moord.

De “Verklaring van de rechten van de mens” maken zij tot excuus voor oorlog.

Nu eens zijn het de wetten van het land, dan weer de internationale overeenkomsten die ze schaamteloos verdraaien.

Om het kwaad nog erger te maken bedekken zij hun onmenselijkheid met een schijn van vrijheidsliefde. De gewetenloze soldaat, die voor wat geld is aangeworven om te slachten en te doden, spreekt over vrijheid en democratie.

Wat moeten we ervan denken dat men direct na ronkende verklaringen over mensenrechten naar het ander einde van de wereld stormt en vliegtuigen bommen laat regenen?

Het meest weerzinwekkende van alles is echter dit: in beide kampen, bij beide legers weerklinken dezelfde verklaringen over mensenrechten. Wat is dat voor iets monsterachtigs? Mensenrecht strijdt tegen mensenrecht.

Durft u te spreken van mensenrechten, terwijl u tracht uw broeder te doden?

“Eenieder heeft het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.” Hoe kan dit recht meer geschonden worden dan door die wederzijdse twisten?

“Eenieder heeft recht op eigendom, hetzij alleen, hetzij tezamen met anderen en niemand mag willekeurig van zijn eigendom worden beroofd.” Dat eist u, terwijl u ten koste van zoveel bloed de eigendommen van anderen gaat roven.

“De wil van het volk zal de grondslag zijn van het gezag van de Regering”. Dat stelt u, terwijl u met wapens regeringen omver werpt.

“Eenieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten”. Dat beweert u, terwijl u de graanvelden of rijstvelden van uw medemensen verbrandt en hun huizen bombardeert.

Hoe durft u te zeggen: “Eenieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.”

Maar al lang hoor ik de verontschuldigheden van de mensen, die zo vernuftig hun eigen ongeluk bewerkstelligen.

Zij klagen dat zij met geweld en tegen hun zin in de oorlog worden gesleept.

Doe dat masker toch af, neem de schone schijn weg, onderzoek uw echte motieven en u zult ervaren dat hebzucht en dwaasheid u daarheen getrokken hebben en niet de noodzakelijkheid.

Intussen worden er plechtige vergaderingen gehouden. Met luide stem wordt tot vrede opgeroepen.

Hierop kan toch enkel geantwoord worden: “u bent bespottelijk, u vraagt wat u zelf niet wil geven”. U wil bewaard blijven voor dingen waarvan u zelf de aanstichter bent.

Indien reeds het minste incident een oorlog kan ontketenen, kan dan niet iedereen wel eens iets vinden om over te klagen? Tussen partners valt wel eens wat voor waarvoor ze beter de ogen sluiten, als ze de goede verstandhouding niet willen verstoren. Indien iets dergelijks zich voordoet tussen landen, is het dan nodig direct naar de wapens te grijpen?

Kunnen ze niet beter een derde partij laten beslissen? De beslissing van een neutrale scheidsrechter kan nooit zo onbillijk zijn dat een land er meer schade door krijgt dan de schade die het gevolg is van een gewapend conflict.

Er is nauwelijks een vrede zo onrechtvaardig dat het niet te verkiezen is boven de rechtvaardigste oorlog.

De Veiligheidsraad bekleedt het hoogste gezag binnen de Verenigde Naties, maar als landen in onmenselijke oorlogen verwickeld zijn en jarenlang blijven, waar blijft dan het gezag van de Veiligheidsraad?

Roepen de Verenigde Naties op tot oorlog, dan gehoorzaamt men; waarom gehoorzaamt men dan niet wanneer de Verenigde Naties tot vrede oproepen?

Indien u de oorlog oprecht verafschuwt, dan zal ik u een raad geven.

Einstein trekt een groot kruis over de formule “ $E=mc^2$ ”.

Bertrand Russell

Russell neemt plaats aan Erasmus' schrijftafel, bergt de ganzenveer en het boek weg en plaats een radiomicrofoon van de BCC op de tafel. Hij houdt een rustige, maar vastberaden radiotoespraak.

Indien u de oorlog oprecht verafschuwt, dan zal ik u een raad geven.

Blijvende vrede hangt niet af van verdragen tussen mensen. De eigenlijke oorzaak moet aangepakt worden. Als iedereen enkel aan zijn eigenbelang denkt, lijdt de staat groot nadeel en ook het individu bereikt niet wat hij op het oog heeft.

De politici moeten handelen in het belang van het volk. De politici moeten beseffen dat hun waardigheid, succes en aanzien afhangt van voortreffelijk bestuur. Een leider moet zich pas gelukkig achten als het volk gelukkig is; pas rijk als het volk welvarend is; pas in aanzien als het land door bestendige vrede bloeit.

Zal zo'n leider er gemakkelijk toe gebracht worden om het volk belasting te laten betalen voor een groot leger? Zal hij het volk laten verkommeren om een paar gewetenloze wapenfabrikanten te verrijken? Nee, ik geloof het niet.

In de filosofische boeken over een rechtvaardige oorlog staat geschreven dat als een oorlog werkelijk niet kan vermeden worden, hij zo gevoerd moet worden dat het meeste onheil neerkomt op het hoofd van hen die aanleiding hebben gegeven tot de oorlog.

Vandaag voeren de leiders echter veilig oorlog: de macht van de aanstichters wordt erdoor vergroot en het grootste deel van de rampen wordt uitgestort over de gewone mensen.

Een oorlog mag niet begonnen worden om een kleinigheid of omwille van het ego van een president, maar enkel om een rechtvaardige reden en met instemming van het hele volk.

Sommige dingen moeten door de vingers gezien worden: welwillendheid zal welwillendheid uitlokken.

Soms moet de vrede gekocht worden. Wanneer men namelijk uitrekent wat een oorlog kost en hoeveel burgers erdoor omkomen, dan zal de afkoopprijs niet te hoog schijnen, ook al moet er veel betaald worden.

Laat ondertussen de geleerden dat onderzoeken wat de mensheid nut bijbrengt. Laat de priesters, de leerkrachten en de journalisten zich eensgezind keren tegen de oorlog.

Het is vooral nodig om de fundamentele oorzaken van de oorlog weg te nemen: imperialisme, ontembare winstzucht, religieuze dweepzucht, onrechtvaardige verdeling van de natuurlijke rijkdommen, verdeeldheid tussen naties.

De Amerikaan is de Chinees vijandig gezind, alleen vanwege het feit dat hij een Chinees is. De Chinees is in onmin met de Rus, en de Rus met de Amerikaan.

Hoe verkeerd is dit alles! Een onbeduidende plaatsnaam scheidt hen. Waarom laten zij zich niet liever verzoenen door de dingen die ze gemeen hebben, of door de gevaren die allen bedreigen?

Vlaming, u verdraagt de Waal slecht: waarom meent u het niet liever goed met hem, als een mens met een mens? Waarom houdt u meer rekening met futiliteiten als woonplaats en taal dan met het feit dat wij allen op één wereld wonen?

Maarten Luther King oreerde: *I have a dream that one day this nation will rise up and live out the true meaning of its creed: "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal."* En toch vindt de Amerikaanse president het woord "vaderland" een gegronde reden om het ene volk het andere volk volkomen te doen vernietigen?

Sommige oorlogszuchtige lieden leggen zich met verwerpelijke ijver erop toe aanleidingen tot tweedracht te zoeken.

Er wordt verzonnen dat een land kernwapens ontwikkelt, of de democratie moet zagezegd gered worden.

Zij verdelen zelfs België en scheuren door willekeurige benamingen datgene in stukken wat noch door zeeën, noch door bergen gescheiden wordt.

Dikwijls ook is het om de aandacht van de binnenlandse moeilijkheden af te leiden dat leiders een oorlog tegen een land beginnen.

Van uw familieleden en uw vrienden verdraagt u veel, omdat het nu eenmaal uw familieleden en uw vrienden zijn. Waarom verdraagt u dan helemaal niets van iemand die uw broeder is omdat hij dezelfde menselijke behoeften heeft als u zelf?

Waarom miskent de hetero het geluk aan de holebi? Waarom acht de blanke zich meer waard dan de kleurling?

Geen enkele band bindt toch nauwer samen als juist het mens zijn.

Waarom richten we geen wereldregering op?

Wij zouden allen echte wereldburgers moeten zijn.

Waarom gebruiken de mensen hun verstand meer voor hun ondergang dan voor de bescherming van hun geluk?

Russell schakelt de microfoon uit, vult zijn pijp en begint te roken, terwijl hij voor zich uit kijkt.

John Lennon en Yoko Ono

Lennon en Ono houden een bed-in. Ze worden gefilmd en dit wordt geprojecteerd.

Waarom gebruiken de mensen hun verstand meer voor hun ondergang dan voor de bescherming van hun geluk?

Zelfs wie maar een beetje verstand heeft, overweegt en overlegt eerst alles, en bekijkt de zaak die hij wil beginnen van alle kanten. Maar met de ogen dicht storten mensen zich hals over kop in de oorlog.

Indien het volk hier niet over nadenkt, dan is het toch de plicht van de leiders en de intellectuelen. En ook de kunstenaars hebben als taak om de mensen te wijzen op het belang van vrede, of de mensen nu luisteren of niet. Er zal tenslotte toch iets van blijven hangen.

U wil oorlog? Onderzoek dan eerst wat de vrede aan goede dingen en de oorlog aan kwade dingen meebrengt, en bereken dan eens of het werkelijk loont.

Ruïnes van steden, vernielde dorpen, uitgebrande kerken, opgeblazen tempels of aan flarden geschoten moskeeën, verlaten akkers: indien u dit een beklagenswaardig schouwspel vindt, denk eraan, dat is het resultaat van oorlog.

Indien u plundering verafschuwt, denk eraan: de oorlog leert dat.

Indien u seksuele uitpattingen en verkrachting afschuwelijk vindt, denk eraan: de oorlog is de leermeester van dit alles.

Indien de bron van alle ellende ligt aan het schenden van mensenrechten: in een oorlog waaien mensenrechten weg als een blaadje papier.

Indien u meent dat een staat er zeer slecht aan toe is wanneer de slechtste mensen de grootste macht hebben: in de oorlog voeren de grootste misdadigers het bewind. Degene die men in vreedstijd aan de schandpaal nagelt, doen in de oorlog het voornaamste werk. Wie is meer geschikt om steden met brandbommen te bestoken dan de brandstichter? Wie kan met meer koelbloedigheid een drone op kinderen afsturen dan de psychopaat, afgestompt door eindeloze video games?

U hebt de overwinning behaald?

Maak dan maar eens de rekening op van alle schade die de oorlog heeft aangericht en van de voordelen die de overwinning heeft gebracht, en kijk dan of het werkelijk zoveel oplevert om te winnen.

Wanneer u nu de juiste rekening opmaakt van al deze posten en dan nog niet merkt dat u via herverdeling van rijkdommen de vrede had kunnen behouden met een tiende van deze uitgaven, dan zal ik, de Vrede, gelaten dragen dat ik overal verdreven word.

Maar misschien vindt u het onrechtvaardig geld weg te geven dat u zagezegd zelf verdiend hebt. Integendeel, niets is zozeer een bewijs van onrechtvaardigheid alles voor u zelf te willen houden.

U denkt dat u een "loser" bent als u een klein beetje geeft aan landen waarvan u tot nu toe geprofiteerd hebt. Maar hoeveel verliest u niet aan waardering door u afhankelijk te maken van het geldverslindend industrieel-militair apparaat en door de wereld te bedreigen met allesvernietigende wapens.

Indien het al de schijn heeft dat een vrede zo verworven is zoveel doet verliezen, denk dan toch niet "zoveel verlies ik", maar denk wel "voor zo weinig koop ik de vrede".

In feite moeten we nog veel meer durven dromen.

Stel u eens de wereld voor zonder bezit.

Lennon neemt zijn gitaar en zingt:

*Imagine no possessions
I wonder if you can
No need for greed or hunger
A brotherhood of man
Imagine all the people
Sharing all the world... .*

*You may say I'm a dreamer
But I'm not the only one
I hope someday you'll join us
And the world will live as one.*

Jonge vrouw (of jonge man of meerdere jongeren)

Het personage komt op met oortjes van een iphone in en zingt mee met Bob Dylan:

*How many roads most a man walk down
Before you call him a man?
How many seas must a white dove sail
Before she sleeps in the sand?
Yes, how many times must the cannon balls fly
Before they're forever banned?
The answer my friend is blowin' in the wind
The answer is blowin' in the wind.*

Stel u eens de wereld voor zonder bezit.

Een of andere slimme vos zal wel vlug antwoorden: “ik zou gemakkelijk iets kunnen weggeven of toegeven, wanneer de zaak enkel mij persoonlijk betrof. Ik ben echter een leider en ik moet het algemeen belang dienen en de essentiële principes beschermen, zoals vrijheid en democratie en werkzekerheid”.

Maar hij die voor alles streeft naar het algemeen welzijn, onderneemt niet gemakkelijk een strijd. Integendeel, wij zien juist dat bijna alle aanleidingen tot een conflict ontstaan uit motieven die de gewone mensen helemaal niet aangaan.

*

Keizer Augustus was bereid het bestuur neer te leggen wanneer hij iemand zou ontdekken die voor de staat een beter vorst zou zijn. Een andere keizer heeft gezegd: “laat mijn zonen maar sterven, als er een ander is die beter voor de staat zal zorgen dan zij”.

Zulk een ingesteldheid hadden mensen die het ideaal van de democratie nog niet kenden. Achten dan democratisch verkozen leiders het volk zo weinig waard, wanneer zij door een wereldbrand hun persoonlijke ambities willen bevredigen of de belangen van de elite willen veilig stellen?

*

Reeds hoor ik sommigen uitvluchten zoeken en zeggen dat zij niet veilig kunnen zijn als zij niet de as van het kwaad met alle krachten vernietigen.

Maar geen land is veiliger dan het land dat bereid is zijn overwicht op te geven, door het welzijn van de wereld te dienen en niet alleen zichzelf.

Als wij andere landen tot democratie en tot tolerantie willen bekeren, laten wij dan zelf eerst wat werken aan de gelijkheid bij ons.

*

Ik doe een beroep op u, leiders. Luister naar de stem van de mensen, hoe zij om vrede roepen.

Ik doe een beroep op u, machthebbers van de wereld. Stel u in dienst van het welzijn van iedereen.

Ik doe een beroep op u, priesters, van alle religies. Beijver u voor dat waarvan u weet dat alle goden er het meest van houden.

Ik doe een beroep op u, geleerden, journalisten, leraars, kunstenaars. Gebruik uw gezag om de vrede met eeuwige banden te bevestigen.

*

Ik doe een beroep op u, ouders. Voed uw kinderen op tot wereldburgers die vrede verkiezen boven het onbevredigbare verlangen naar steeds meer materiële welvaart.

Ik doe een beroep op u allen, die met de naam “mens” worden aangesproken. Werk eensgezind samen. Toon hoeveel de eendracht van de massa vermag tegenover de tirannie van de machthebbers en hun valse idealen.

*

U ziet dat er tot nu toe weinig bereikt is door verdragen, weinig bevorderd werd door handelsakkoorden, niets door geweld, niets door wraak. Stel hiertegenover wat verdraagzaamheid en rechtvaardigheidsgevoel vermogen.

Oorlog wordt door oorlog voortgebracht, overheersingsdrang roept om overheersingsdrang. Solidariteit verwekt echter solidariteit, de ene weldaad wordt door de andere uitgelokt.

Als menselijk zal enkel hij doorgaan die de beperkte rijkdom van de aarde gelijk wil verdelen.

*

Wat de mensen ondernomen hebben, heeft tot nu toe weinig succes gehad.

De rede zal echter de plannen blijven ondersteunen die in naam van de redelijkheid worden uitgevoerd. De redelijkheid zal diegenen begunstigen die partij kiezen voor de medemenselijkheid.

Laat het algemeen belang zegevieren over eigen verlangens, want de rede leert dat wanneer je handelt in het algemeen belang, het je ook persoonlijk beter gaat.

Dan zult u de ode aan de vreugde mogen meezingen want

*Al wie erin geslaagd is
Om vriend van een vriend te zijn
Sluit zich bij onze vreugde aan...*

Pax staat op, neemt een kooi met een duif erin; Erasmus komt naast Pax en neemt de kooi over; enz. tot Lennon de kooi aan het meisje (of jongen of één van de jongeren) geeft.

Het meisje weet niet onmiddellijk wat te doen met de kooi, kijkt rond, gaat dan naar de jongen op de eerste rij in de zaal en geeft de kooi aan hem.

De jongen gaat naar het venster, opent het, opent dan de kooi, streelt even de duif en laat haar of hem dan los via het venster.

De klacht van de vrede, steeds opnieuw verwoord en verbeeld

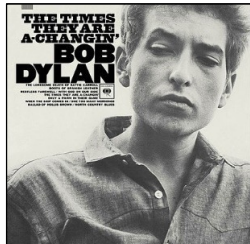
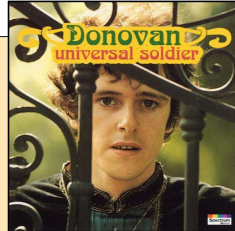
Protestliederen tegen de oorlog

De eeuwige soldaat

Hij is klein van stuk en hij is groot en fors,
zijn wapens zijn van staal en steen en hout.
Hij is dertig jaar of meer, en hij is nog maar zeventien,
als soldaat is hij al eeuwen oud.
Hij is een muzelman, een hindoe, een atheïst, een jood,
katholiek en doopsgezind, gereformeerd,
en al duizend jaar doodt hij mij voor jou en jou voor mij,
en toch weet hij heel goed, doden is verkeerd.

Hij vecht voor Groot-Brittannië, en voor Amerika,
hij vecht voor Portugal en Pakistan,
en hij vecht ook voor de Russen en hij denkt, terwijl hij werkt,
dat hij zo een eind aan oorlog maken kan.
En hij vecht voor communisme, en voor de monarchie,
hij zegt, 't is voor de vrede van het land.
Hij, die uit te maken heeft wie er sterft en verder leeft,
en toch ziet hij nooit het teken aan de wand.

Maar als hij er niet geweest was, had Hitler nooit een kans,
zonder hem had Caesar slechts alleen gestaan,
Hij maakt van zichzelf een wapen dat gebruikt kan worden in de strijd,
en door hem zal al dat moorden verder gaan.
Hij is de eeuwige soldaat, en hij is werkelijk de schuld,
zijn orders komen heus niet van zo ver,
hij krijgt ze hier vandaan, van jou en mij, z'n leiders dat zijn wij,
zo maken we geen eind aan 't oorlogsleed.

Masters of war

Come you masters of war
You that build all the guns
You that build the death planes
You that build all the bombs
You that hide behind walls
You that hide behind desks
I just want you to know
I can see through your masks

You that never done nothin'
But build to destroy
You play with my world
Like it's your little toy
You put a gun in my hand
And you hide from my eyes
And you turn and run farther
When the fast bullets fly

Like Judas of old
You lie and deceive
A world war can be won
You want me to believe
But I see through your eyes
And I see through your brain
Like I see through the water
That runs down my drain

You fasten all the triggers
For the others to fire
Then you set back and watch
When the death count gets higher
You hide in your mansion'
As young people's blood
Flows out of their bodies
And is buried in the mud

You've thrown the worst fear
That can ever be hurled
Fear to bring children
Into the world
For threatening my baby
Unborn and unnamed
You ain't worth the blood
That runs in your veins

How much do I know
To talk out of turn
You might say that I'm young
You might say I'm unlearned
But there's one thing I know
Though I'm younger than you
That even Jesus would never
Forgive what you do

Let me ask you one question
Is your money that good
Will it buy you forgiveness
Do you think that it could
I think you will find
When your death takes its toll
All the money you made
Will never buy back your soul

And I hope that you die
And your death'll come soon
I will follow your casket
In the pale afternoon
And I'll watch while you're lowered
Down to your deathbed
And I'll stand over your grave
'Til I'm sure that you're dead

Jaurès

Ils étaient usés à quinze ans
Ils finissaient en débutant
Les douze mois s'appelaient décembre
Quelle vie ont eu nos grand-parents
Entre l'absinthe et les grand-messes
Ils étaient vieux avant que d'être
Quinze heures par jour le corps en laisse
Laissent au visage un teint de cendres
Oui notre Monsieur, oui notre bon Maître

Pourquoi ont-ils tué Jaurès ?
Pourquoi ont-ils tué Jaurès ?

On ne peut pas dire qu'ils furent esclaves
De là à dire qu'ils ont vécu
Lorsque l'on part aussi vaincu
C'est dur de sortir de l'enclave
Et pourtant l'espoir fleurissait
Dans les rêves qui montaient aux cieux
Des quelques ceux qui refusaient
De ramper jusqu'à la vieillesse
Oui notre bon Maître, oui notre Monsieur

Pourquoi ont-ils tué Jaurès ?
Pourquoi ont-ils tué Jaurès ?

Si par malheur ils survivaient
C'était pour partir à la guerre
C'était pour finir à la guerre
Aux ordres de quelque sabreur
Qui exigeait du bout des lèvres
Qu'ils aillent ouvrir au champ d'horreur
Leurs vingt ans qui n'avaient pu naître
Et ils mouraient à pleine peur
Tout miséreux oui notre bon Maître
Couverts de prêtres oui notre Monsieur

Demandez-vous belle jeunesse
Le temps de l'ombre d'un souvenir
Le temps de souffle d'un soupir

Pourquoi ont-ils tué Jaurès ?
Pourquoi ont-ils tué Jaurès ?

De films van Stanley Kubrick

Stanley Kubrick werd in 1928 geboren in The Bronx, New York, als oudste van twee kinderen van joodse immigranten uit Oost-Europa. Als kind had hij bijna geen vrienden. Hoewel hij op school slecht presteerde, waren velen overtuigd van Kubricks genialiteit. Stanley was namelijk een genie in wiskunde. Op 12-jarige leeftijd kreeg Kubrick voor zijn verjaardag een fotocamera. Hij trok door de stad om foto's van alledaagse gebeurtenissen te maken. Hij bleek zoveel talent te hebben dat hij op 16-jarige leeftijd een contract kreeg aangeboden als fotograaf bij het beroemde tijdschrift *Look*. Kubrick kreeg door MGM een contract aangeboden en hij vertrok naar Hollywood.

In Hollywood maakte hij drie films: de misdaadfilm *The Killing* (1956), de oorlogsfilm *Paths of Glory* (1957) en de spektakelfilm *Spartacus* (1960). Al deze films groeiden uit tot ware filmklassiekers en gaven Kubrick de status van een grootmeester. Kubrick zelf was er niet tevreden over: hij vond dat de grote filmstudio's hem te veel beperkten in z'n vrijheid. Kubrick geloofde namelijk dat de regisseur alle macht bij het maken van zijn film moet hebben en pas als hij eenmaal tevreden is, kan de film naar de bioscopen. Hollywood was echter zo op geld gericht dat het voor Kubrick onmogelijk was om zijn geliefde werkwijze toe te passen. De regisseur besloot hierop zijn spullen te pakken en verhuisde naar Engeland. Daar richtte hij zijn eigen bedrijf op en bouwde in de achtertuin van zijn huis een enorme filmstudio, waar hij afgezonderd van de rest van de filmwereld, op zijn gemak, met een handjevol betrouwbare technici, de ene film na de andere afleverde. De meeste daarvan worden terecht beschouwd als meesterwerken, zowel door hun rijke en originele inhoud als door de vernieuwende cinematografische vormgeving. Magistraal is ook zijn gebruik van (meestal klassieke) muziek in zijn films. Kubrick overleed op 7 maart 1999 in Harpenden.

Als er één thema is dat overheerst in Kubricks oeuvre, is het geweld en (al dan niet subtiel vormen van) wreedheid. Zeker 5 film gaan meer specifiek over oorlog en ook in de andere films zijn meestal oorlogsscènes verwerkt (bv. de vechtende apen in de beroemde openingsscène van het SF-verhaal *2001. A Space Odyssey*, of de nazi-troepen die marcheren op de tonen van Beethovens "Alle mensen worden broeders" in *A Clockwork Orange*).

Wat Kubricks visie op geweld en oorlog is, blijft voer voor uiteenlopende interpretaties. Hij lette erop zelf geen interpretatie naar voor te schuiven. Sommigen zien hem als een cynicus, die geweld als onvermijdelijk beschouwt, anderen stellen dat hij de zinloosheid en waanzin van oorlog wil aanschouwelijk maken. De veldslagen in *Barry Lyndon*, de slachtpartijen van de loopgravenoorlog WO I in *Paths of Glory*, de ontmenselijking van rekruten en hun gedrag tegenover de vijand in *Full Metal Jacket* tonen in elk geval een ontluisterend beeld van oorlog. Ook de psychologische tekening van de officieren in *Paths of Glory*, van de atoomgeleerde en van de president in *Dr. Strangelove* of van de militaire instructeur in *Full Metal Jacket* kan gerust beschouwd worden als "een klacht van de vrede". Sommige van deze films riepen dan ook heel wat weerstand op. *Paths of Glory* werd in Frankrijk verboden vanwege de kritiek op de Franse krijgsraad tijdens WO I. *Full Metal Jacket* zou te kritisch zijn over het Amerikaanse leger en was aanleiding voor hevige discussies.

Fear and Desire (1953)

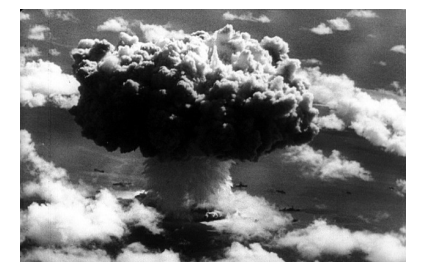
Paths of Glory (1957)

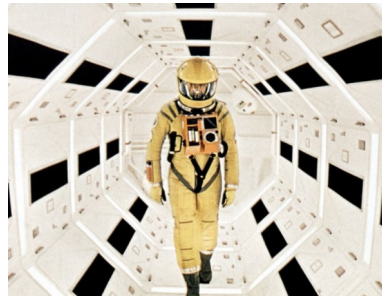
Spartacus (1960)

Dr. Strangelove (1964)

2001: A Space Odyssey (1968)

A Clockwork Orange (1971)

Barry Lyndon (1975)

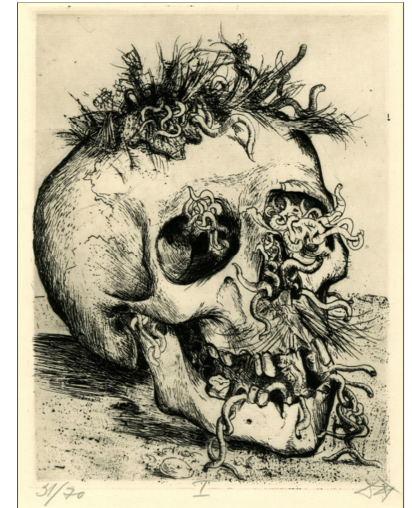
Full Metal Jacket (1987)

Prenten, foto's, schilderijen over oorlog

De slaap van de rede brengt monsters voort,
Francisco Goya (1746-1828)

Parabel van de blinden, Cornelis Massijs (1508-1556)
- als een blinde de blinden leidt, vallen allen in de sloot

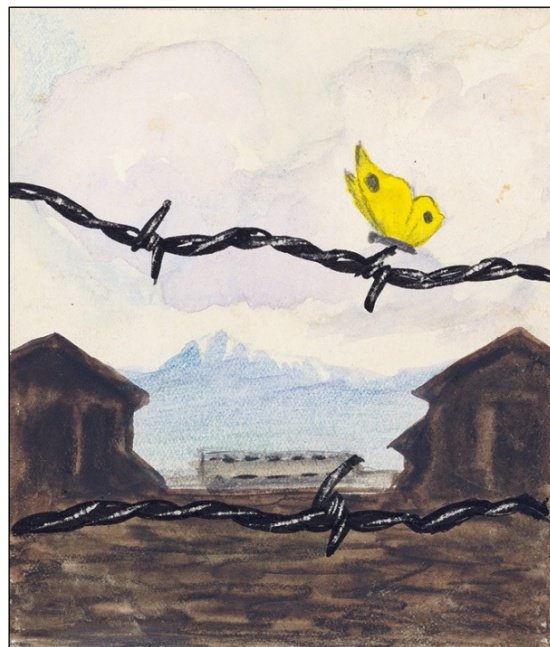

3 prenten van Otto Dix (1891-1969)

Vijanden van de vredesduif

De roze driehoek, Pierre et Gilles, 1993
(de roze driehoek was het kenteken in de nazikampen voor de homoseksuelen)

Een lente, 1941, K.R. Bodek en K.C. Löw

De moord op de onschuldige kinderen, Maarten van Cleve (1527- rond 1580)

The Schlock of Glory, Böhler & Orendt, 2016